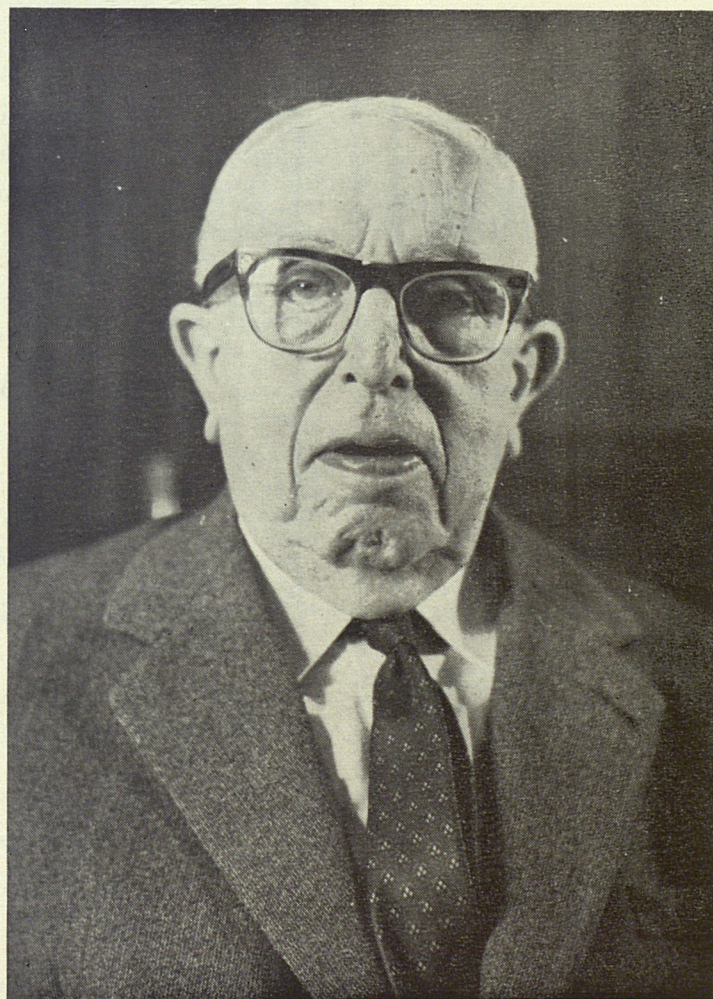

LLUC

FEBRER 1970

HOMENATGE AL DOCTOR MIQUEL FORTEZA

FAIXES REINA

Josep Tous Ferrer, 1 — Tel. 216033

PALMA DE MALLORCA

DAES

CONFECCIONS I BRODATS

Colón, 32 - Tel. 211358
PALMA DE MALLORCA

D'UNA MALA FOTOGRAFIA
FEIM UN BON RETRAT

FOTOGRAFIA RUL·LAN

Gral. Goded, 10
Davant la Diputació — PALMA

CERERIA BARCELO

Ciris litúrgics per a la Santa Missa i
Exposició del Santíssim

C. dels Oms, 116 — Palma de Mallorca

Corderia

Català i Riutort, S. L.

Llongeta, 14 — Tel. 221761 — Palma

GALLETES QUELY I CAN GUIXA

NOMÉS FABRIQUEN QUALITAT

BANCA MARCH

Capital desembossat Ptes. 400.000.000' —
Reserves » 899.168.590'79
Saldo Regularització » 410.638.928' —

Domicili social:

PALMA DE MALLORCA

Sant Miquel, 17 - Telèfon 224805 (5 línies)
Apartat de Correus núm. 672

Agències Urbanes:

Porta de Sant Antoni; Plaça Pius XII; 31 De-
sembre, 52; Calvo Sotelo, 202 (El Terreno);
Avda. Bartomeu Riutort, 33 (Ca'n Pastilla);
i c/. Neira, 37 (Sant Jordi)

Sucursals:

BARCELONA, c/. Caspe, 17

Agència Urbana: c/. Balmes, 195

» » c/. València, 104

» » c/. València, 327

» » Avda. de Madrid, 188

BINISALEM, CAPDEPERA, FELANITX,
EIVISSA, INCA, SA POBLA, LLUCMAJOR,
MANACOR, MONTUIRI, MURO, PETRA,
PORRERES, SANT JOAN I SANT LLORENÇ

Realitza tota classe d'operacions de

BANCA BORSA CANVI

Cambra cuirassada amb compartiments de
lloguer

Aprovat pel Banc d'Espanya amb el número 5.042

Correu dels amics

UNA LLANÇA A FAVOR

Sr. Director de LLUC.

No em sé estar de cridar l'atenció als nostres estimats amics lectors i subscriptors per fer-los considerar la sort que tenim a Mallorca de tenir una revista que bategui al ritme de la nostra ànima i personalitat autòctones. Quan he vist que en l'exercici de l'any passat s'hi registra un dèficit bastant notable d'anuncis i propaganda comercial, i quan considero que en les circumstàncies d'avui una revista en la nostra llengua de cap manera no podrà fer gaire fortuna entre la gent il·letrada —per més que parli mallorquí—, ni tampoc entre la gent corrent que passa el temps davant la televisió o en les manifestacions esportives, m'estic donant compte que LLUC només se pot sostenir d'adictes i d'entusiastes que estimin molt Mallorca. Sé per experiència que l'individualisme és sovint una nota comuna a totes les esferes, i que també existeix entre la nostra classe de lectors. Sé que per motius fútils qualche subscriptor se dona fàcilment de baixa. Per això m'entra com una alenada d'aire del cel cada vegada que reb un novell número de la revista, i en don gràcies a Déu. Pens en l'esforç econòmic que suposa mantenir-la. Avui que tantes publicacions d'envergadura liquiden amb dèficit, veig massa clar que LLUC no deu poder fer miracles amb un pressupost que surt d'un cercle reduït que llegeix la nostra llengua, i patesc només de pensar en els equilibris que deura fer l'Administració per treure endavant el carro. Patesc en pensar en la gent abnegada que hi fa feina «gratis et amore», i pens que si un dia se cansen de treballar amb aquest esperit de servici, podem quedar-nos sense re-

vista. Sí, si ens quedàvem sense revista segurament moltes coses marxarien igual, la nostra immensa majoria de mallorquins seguirien contemplant cada vespre els seus programes de televisió, o assistint als partits de fútbol, o llegint revistes de modes. Però sense una revista així, com la nostra, ¿no li faltaria a Mallorca qualche cosa molt consubstancial? LLUC és com una credencial del nostre esperit, és com un passaport amb el qual podem entrar, més o menys cara alta, dins el món de la cultura. ¿Per què, doncs, tots els que estimam LLUC no ens proposam de promocionar-la una mica més abans que —Déu no ho vulga!— es faci tard? ¿O és que algú creu que és cosa fàcil crear de bell nou una revista, trobar una base econòmica per sostenir-la, obtenir un cens de subscriptors que la puguin fer viable?

Aniria bé que tots els lectors de LLUC, tots els qui senten una mica de passió per aquests nobles ideals que són la seva entranya, consideràssim una mica, i ens proposàssim fer qualche cosa de bo i de veritat. A mi em consta de més de dues persones que s'han donades de baixa perquè diuen que «no pueden con el mallorquí». No els ho trob censurable: ¿què hi poden fer si no n'han après o no han tingut ningú que els ho hagi ensenyat? Però també en sé —i això ja ho trob més lamentable!— que amb tot i la seva cultura, se donen de baixa moguts per qualche petita i estúpida passió política. ¿Què hauran aconseguit si un dia ens trobam sense revista? Tenir-la només és factible amb un esforç de molts. ¿I on són tots aquests que encara falten perquè poguem ser molts?

GIL GORNÉS

Sumari

Correu dels amics	1
Homenatge a Miquel Forteza	
Motiu, per Miquel Gayà.	3
Paraules de presentació, per Bàrbara Florit	3
Don Miquel Forteza, President de l'Obra Cultural Balear, per Francesc de B. Moll	5
Sobre el poeta Miquel Forteza i l'Escola Mallorquina, per Josep Maria Llompart	7
El llac dels somnis. Poema de Miquel Forteza.	10
Miquel Forteza, Enginyer, per Miquel A. Llauger	11
Miquel Forteza a Santa Maria del Camí, per Mn. Josep Capó, C. O.	13
A la ciutat dels llibres	16
Oriola/Orihuela. Punt de meditació civil, per Vicenç M. Rosselló i Verger	17
Cròniques del temps que passa	20
Rosa dels vents. Cròniques d'Andorra, de València, de Barcelona, d'Eivissa i de Mallorca	21
Antoni Costa Ramon i els seus estudis històrics, per M. Villangómez Llobet	23
Històries d'Es Jai de Sa Barraqueta	27

PORTADA:

Homenatge al Doctor Miquel Forteza

(Foto: JERONI JUAN TOUS)

LLUC

Revista mensual

Any L - Núm. 587 - Febrer 1970

Direcció i Administració: PP. Missioners dels SS. Cors

C/. de la Pau, 3 - Palma de Mallorca

Telèf. 21 23 56

Director Periodista: GABRIEL FUSTER MAYANS

Director religiós i Administrador: CRISTÓFOR VENY, M. SS. CC.

Subdirector religiós: GUILLEM CRLIÀ, M. SS. CC.

Secretari: MIQUEL GAYÀ

Subscripció: 150 ptes. anuals

Estranger: 200 ptes. anuals

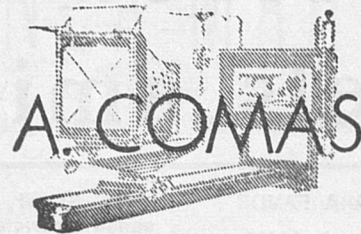
Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

Imp. SS. Cors - Balmes, 89 Depòsit legal: P. M. 276-1958

SERRA D'OR

—
Una
Revista
per
a tots

Fotogravats

Reproducció de transparències en color
Missió, 61 interior - Tel. 213952 - Palma

Banderins

SALMA

Escuts, insígnies i calcomanies

Eusebi Estada, 150 - 2.^{on} - 1.^a

Telèf. 252633

PALMA DE MALLORCA

Perles de Manacor, S.A.

ALTA FANTASIA - PERLES - JOIERIA

Pl. Pius XII, 9 - Tel. 216548

PALMA DE MALLORCA

Telegrams: PERMASA

Casa Central: Pl. Rector Rubí, 8

Tel. 143 (3 línies)

MANACOR (Mallorca)

FILLA DE SEBASTIA FALCONER

MAGATZEM DE CORDERIA

ESPARTENYERIA

Sindicat, 66 - Tel. 222067 - Palma

MOTIU

El dia 9 de novembre passat moria a Palma el doctor Miquel Forteza, de qui publicarem un article necrològic al número de desembre següent. Ja el 21 del mateix mes de novembre tenia lloc a l'Aula Magna de l'Estudi General Lull·lià una brillant sessió d'homenatge a la seva memòria, amb l'assistència d'un públic nombrosísim. Féu la presentació la senyoreta Bàrbara Florit com a Delegada de la Facultat de Filosofia i Lletres, i s'hi llegiren parlaments del doctor Francesc de B. Moll, del senyor Josep Maria Llompart, i del senyor Miquel Angel Llauger.

Deixar constància no solament d'aquell acte celebrat, sinó també recollir, impresos, els importants treballs dels diets oradors és el motiu d'aquest número que la revista LLUC dedica avui a la memòria d'un tan il·lustre amic.

Arrodonim els temes estudiats en l'esmentada sessió amb un altre article del P. Josep Capó, on es refereix a la vinculació dels Forteza amb la vila de Santa Maria del Càmi.

Miquel GAYA

Homenatge

a

Miquel

Forteza

PARAULES DE PRESENTACIÓ
pronunciades a l'acte
celebrat
a l'Estudi General Lull·lià
el 21 de Novembre de 1969

per Bàrbara FLORIT

Ens trobam reunits aquí per retre homenatge a l'escriptor i enginyer Don Miquel Forteza i Pinya. Fa pocs dies la premsa es condolia de la mort d'aquest gran mallorquí. Jo no hauria de dir res sobre la seva figura, sobre la seva obra. Això anirà a càrrec del senyor Josep M.ª Llompart, el conegut crític literari i autor de *La literatura moderna a les Balears*, que parlarà de «Miquel Forteza, poeta i literat». El Sr. Francesc de B. Moll ens havia de parlar de la seva labor com a «Primer President de l'Obra Cultural Balear», però una indisposició ha fet que les seves quartilles hagin d'ésser llegides pel senyor Miquel Duran. Finalment el senyor Llauger, Enginyer Cap Provincial de Carreteres, ens explicarà la tasca i la vocació, un poc obscurides per la labor literària, de Don Miquel dins el camp de l'enginyeria.

A la notícia de la seva mort en el «Diario de Mallorca», Descalç hi posava una nota descorat-

jadora: «Al funeral de D. Miquel hi faltava el jovent». I afegia «si els joves no saben què ha fet i ha ajudat a fer Miquel Forteza, cal que aviat algú els ho expliqui». Aquesta serà la tasca que duran a terme els conferencians esmentats, dins pocs instants: fer-vos arribar l'home i l'obra d'aquest mallorquí que acaba de deixar-nos.

Jo també, però, no puc estar-me d'aportar la petita contribució al coneixement de Don Miquel Forteza. Contribució que devora les d'aquests senyors ha de quedar, per desigual contrast, forçosament empètitida.

Si deim que Don Miquel Forteza era un representant de l'Escola Mallorquina, sembla que deim una perogrullada. Potser en una literatura normal ho seria, com dir que Calderón és del Segle d'Or o Azorín de la Generació del 98. Però vivim dins una cultura d'urgències i de la qual pocs, per manca d'ensenyament i de medis de difusió adequats, n'arriben a tenir una idea clara. Així el que per alguns de vosaltres serà una cosa sabuda des de fa temps, pels altres pot ésser un descobriment i una troballa.

L'Escola Mallorquina, els seus homes i la seva labor, han tingut prou vegades una mala premsa. Un cop acabada la Guerra (1936-1939) i fracassats els seus intents de pervivència, els components de la Generació de 1950 la «contestaren», com diríem avui, en el pla literari. La desvaloració s'accentuà amb l'arribada de la generació posterior. La qual, havent caigut sota la influència del «realisme històric», del «testimoni», de la literatura «de denúncia», no estava disposada a valorar ni considerar gaire la tasca de perfecció formal i lingüística, el vers cisellat de l'Escola. Això no obstant, aquest període sembla avui superat i en els darrers temps de la nostra evolució literària estam assistint a una valoració més justa i objectiva d'aquells homes —entre els quals es troba Don Miquel—, i de la seva obra.

I és que Don Miquel, i com ell altres poetes de l'Escola, no són només els productors d'una poesia idealista, camperola, paisatgística i pairal, que ens obligaria a fer d'ells un apartat del Felibrige de la Provença. Sinó que és l'autor de poemes tan compromesos i de testimoni com *Els exilats*. Cal corregir tòpics. Evitar, per un vertader coneixement, òptiques falsejades. Avui assistim ja a una superació de les «falles tòpiques» de l'Escola. Jaume Vidal, el poeta social de *El dolor de cada dia*, reté homenatge a l'Escola en els *Dos viatges per mar*. El qui, a les hores d'ara, s'acosti a la labor de l'Escola en general i a la Don Miquel en particular, haurà d'haver deixat de banda l'òptica estereotipada que les caricatures de Llorenç Villalonga a *Mort de Dama* i de Miquel Villalonga

a la seva *Autobiografia* —caricatures fàcils i injustes al cap i a la fi— han contribuït a difondre sobre l'esser i la tasca reals d'aquells homes.

Un altre aspecte de Don Miquel, que cal valorar i conèixer, és la seva labor en defensa de la justícia. La qüestió dels «xuetes» mallorquins és una de les més absurdes que puguin donar-se. Absurda, però real i dolorosa. Avui el tema torna a ser actualitat. Baltasar Porcel acaba de publicar un petit llibre, *Els xuetes*, l'èxit del qual demostra l'actualitat del tema. Jo particularment no crec que sia encara un problema tan passat com vol venir a suposar el senyor Porcel. Don Miquel va posar un poc les coses en clar en el seu recent llibre *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca* que subtitulava *Quatre mots de la veritat*. La reacció violentíssima que es produí mostra com el problema està encara lluny d'haver-se apagat. La labor de Don Miquel no fou la d'un ressentit, sinó la d'una persona que aporta la seva contribució en una lluita per la dignitat humana.

I res més ja. Els conferencians que us donaran a conèixer en profunditat i rigor l'home i, dins d'ell, l'obra de Don Miquel, tenen ja la paraula.

Don Miquel Forteza, President de l'Obra Cultural Balear

per Francesc de B. MOLL

Il·lustríssims senyors,
Estimats alumnes,
Senyores i senyors:

Pocs dies després de la mort de D. Miquel Forteza, un parell d'alumnes d'aquesta Facultat van venir a veure'm per dir-me que havien pensat de celebrar una sessió d'homenatge a la memòria de l'home de ciència i de lletres que acabava de sortir d'aquest món. En aquells moments, en què s'havia dit públicament que els joves es desentenen dels valors de les generacions passades, vaig tenir una íntima satisfacció d'aquella proposta d'uns joves que volien reconèixer els mèrits excepcionals d'un home de 80 anys. I no solament tenien la iniciativa, sinó que ja duien programada la sessió que estam celebrant, i demanaven que qualcú parlàs de Don Miquel Forteza com a president de l'Obra Cultural Balear. Em vaig encarregar d'aquesta part del programa, ja que, per diverses causes, som un dels qui han viscut més intensament i des del primer dia les vicissituds d'aquesta societat.

Abans de referir-me concretament a l'actuació de Don Miquel Forteza com a President de l'Obra Cultural Balear, convé deixar ben clars la finalitat i el funcionament d'aquest organisme, que té aspiracions molt vastes i els mitjans de realitzar-les molt limitats.

¿Què és l'Obra Cultural Balear? Segons l'article primer dels estatuts, és «una societat civil, l'objecte de la qual serà impulsar i fomentar els estudis literaris, històrics i lingüístics, la celebració de concursos per premiar obres literàries i artístiques, subvencionar llur publicació o edició, i qualssevol altres finalitats anàlogues o concordants, relacionades amb les formes d'expressió autòctones de les Illes Balears».

Aquestes activitats s'exerceixen primordialment per l'aportació econòmica dels socis, els quals han de pagar anualment una quota més o menys quantiosa. La mínima de cada soci és de mil pessetes anuals. Els càrrecs directius són gratuïts, i si un any hi ha més ingressos que sortides, el benefici passa a incrementar el capital social de l'exercici venidor, per al qual els socis

han de tornar pagar les seves quotes tant si a l'exercici anterior hi ha hagut benefici com si ha estat deficitari.

L'Obra Cultural Balear, per tant, és essencialment una societat de mecenatge: l'obligació dels socis és donar diners, sense que el fet d'esser socis els doni dret a cobrar cap cèntim.

Ara bé, el mecenatge cultural, en aquesta roqueta o roquetes nostres, és un fruit raríssim. És ver que hi ha una Fundació Joan March que cultiva aquest fruit amb una esplendidesa digna de la seva gran potència; però també és cert que a Mallorca hi ha altres persones i empreses poderoses que no senten la necessitat d'ajudar amb diners al foment de la cultura. La cultura no és negoci; fins i tot, mirada d'un punt de vista material, sol ésser un mal negoci; i les persones i empreses econòmicament fortes apliquen les seves inversions de capital a coses de profit més visible i més palpable.

Esperem que amb el temps millori la visió i que en aquestes illes sorgesquin alguns vertaders Mecenes com els que els setanta anys darrers han fet progressar tant la cultura catalana: com els Cambó, els Patxot, els Millet, els Pérez Capdevila i tants d'altres. Mentre es va formant aquesta consciència de responsabilitat social, els problemes no oficials de la cultura de les Illes hauran d'anar-se superant per l'esperit de sacrifici d'unes quantes persones de la classe mitjana, amb més entusiasme i més iniciatives que possibilitats de realitzar-les. I aquesta és la tasca que ens hem imposat els qui ens aglutinam en la modesta Obra Cultural Balear.

Quan, ara fa set anys, una dotzena d'amics vam subscriure l'acta notarial de fundació de la nostra societat, haguérem d'eleger un president. Aquesta elecció no va crear cap problema. Després de breu deliberació, la presidència va ésser assignada, per unanimitat, a Don Miquel Forteza. Era tan ferma la convicció de tots en aquest sentit, que no hi hagué ni una ombra de discussió: tots estàvem d'acord que el Sr. Forteza era el més idoni per a la presidència d'una entitat com la que anàvem a constituir.

Quan dic això, no pretenc llevar mèrits a cap dels altres companys fundadors de l'Obra Cultural: no els mancaven les qualitats bàsiques per a la presidència, però hi havia circumstàncies especials que feien de Don Miquel Forteza el president ideal. Era el de més edat, però amb lucidesa de jove; tenia dots de comandament ben acreditades, unides amb una exquisida correcció de tracte i amb un respecte profund a les opinions d'altri; havia guanyat un prestigi sòlid com a funcionari íntegre i complidor i com a mestre de literatura en prosa i en vers; era una de les persones més ben relacionades dins tots els estaments de la ciutat i entre les autoritats civils i eclesiàstiques; per haver complit l'edat reglamentària, estava exempt d'obligacions professionals i tenia molt de temps per a dedicar-se a les seves devocions, entre les quals era una de les més intenses la de la llengua vernacle de les illes, nineta dels seus ulls.

La concurrència de totes aquestes condicions físiques, intel·lectuals, morals i socials, donava a Don Miquel un avantatge notori damunt els altres fundadors de l'Obra Cultural Balear; tots teníem entusiasme i voluntat de servei, però un era massa jove, un altre duia poca vida de relació, i casi tots teníem massa feina ineludible. Això explica que mirant la figura del Sr. Forteza véssim el cel obert, i sense discutir ni pensar-hi gens, el nomenàssim President per aclamació.

L'elecció va ésser encertada: ni un sol moment hem pogut dubtar que havíem trobat el capdavanter millor que podíem tenir: un home que vivia profundament les inquietuds de cada instant i sabia envestir els problemes i les dificultats —que no eren poques— amb energia de lluitador i tacte de diplomàtic. Sempre hem obtingut d'ell la iniciativa aguda, l'aprovació de tota suggerència acceptable, l'estímul de la seva generositat i el fre de la seva experiència. Ell comprenia la missió de mecenatge que ens havíem imposada, i la practicava aportant diners en quantitat superior a la quota normal, i en temporades d'estretor duplicant encara l'aportació que ja havia feta.

Durant la seva presidència l'Obra Cultural ha exercit moltes activitats vitalitzadores de les manifestacions de la nostra cultura. Ha ajudat a publicacions literàries i científiques; ha subvencionat la promoció de la revista «Lluc» i les importants conferències de l'Aula de Teatre i de l'Aula de Novel·la; ha patrocinat premis i certàmens; ha donat beques i pensions de viatge als estudiants dels cursos de mallorquí; ha promogut la recollida de firmes en favor del compliment de les disposicions conciliars sobre l'ús de la llengua del poble en la litúrgia; però sobretot ha tingut per principal objectiu l'organització de l'ensenyança

de la nostra llengua i la preparació de professorat per a exercir-la quan s'hagués d'implantar com a cosa normal i permanent.

Això de l'ensenyança era la màxima preocupació de Don Miquel; aquests darrers anys era casi una obsessió. Estava tan convençut que l'ensenyança de l'idioma era l'objectiu principalíssim de l'Obra Cultural Balear, que el darrer any va demanar que el Consell de Gestió prengués la norma de no destinar diners procedents de les quotes socials a activitats que no fossin les estrictament docents: retribució de professors, premis dels alumnes avantatjats i adquisició de material pedagògic.

La presidència activa de Don Miquel Forteza va ser interrompuda per dues llargues i penoses malalties que posaren en perill imminent la seva vida. En aquelles crítiques circumstàncies encara sentia bategar el seu amor a la societat que presidia; s'interessava per les activitats socials com si hi continuàs participant, i estant encara convallescent ja tornava prendre les iniciatives de govern a què s'havia obligat davant la seva pròpia consciència. L'Obra Cultural Balear era la raó d'ésser del seu viure; l'havíem fundada quan ell ja estava jubilat del seu alt càrrec professional, però el jubilat continuava actuant. S'havia jubilat el funcionari; però Don Miquel no era un simple funcionari, sinó un intel·lectual; i un intel·lectual autèntic no se jubila mai, si no és per la mort o per la ruïna física definitiva.

El secret d'aquesta dedicació incansable i entusiasta estava en el seu intens amor a la nostra llengua vernacle: amor pel qual no quedava exclosa, sinó enriquida, la seva amplitud de visió. Era home de cultura vastíssima, posseïdor de diversos idiomes, interessat per tots els fets humans de qualsevol temps i latitud, però fortament arrelat en el fons de la seva pròpia terra. La seva actitud de defensa dels valors locals no llevava força a la seva universalitat; era un exemple viu d'allò que deia el Dr. Marañón: «Sólo cuando el hombre ha henchido su espíritu, hasta la saturación, de lo que es la profundidad de la patria íntima, sólo entonces empieza a ser, de verdad, universal».

Jo voldria que l'exemple de Miquel Forteza fos llum i guiatge per als joves que puguen i que ens han de succeir en el servei de la cultura. La seva figura apareix revestida de totes aquestes virtuts: estudi intens i extens; preocupació per l'obra meticulosa i ben feta; escrupolositat en el compliment dels deures professionals; energia en les conviccions, moderada pel respecte de les opinions dels altres.

Cultivant aquestes virtuts, és com la vida dels treballadors de la cultura pot ésser eficaç i com hi poden créixer les flors de la convivència.

SOBRE EL POETA MIQUEL FORTEZA I L'ESCOLA MALLORQUINA

per Josep Maria LLOMPART

Pel gener de 1906 es va iniciar a Mallorca la publicació d'una revista literària, *Migjorn*, que, encara que només va tenir un any i mig de vida, reflecteix un moment capital de la nostra història literària. D'una banda, *Migjorn* era l'hereva d'una sèrie de publicacions vuitcentistes de doble vessant: el minoritari —«La Palma» o el «Museo Balear»— i el popular —«L'Ignorància» o «La Roqueta»—. Per altra banda, coincidia amb el període de plenitud de dos poetes abocats a un destí mític: Costa i Llobera i Joan Alcover. Finalment, contemplada per un tercer caire, *Migjorn* apuntava els cànons estètics que informarien la literatura insular —més concretament la poesia insular— tot al llarg dels primers cinquanta anys del segle.

Migjorn era, per damunt de tot, una publicació noucentista; gairebé en diríem una versió provincial —que cal no confondre amb «provinciana»— del noucentisme barceloní, aquell moviment —Eugeni d'Ors, Pompeu Fabra— que tractava de posar orde i ciència dins la disbaixa modernista que immediatament el precedia. A les pàgines de *Migjorn* trobam les firmes de Josep Carner, de Josep Maria López-Picó, de Jaume Bofill i Mates, que encara no havia estrenat el pseudònim «Guerau de Liost».

També hi trobam una sèrie d'autors estrangers traduïts per lletraferits mallorquins: Verlaine, Huysmans, Villiers de L'Isle-Adam, Txékhov. No fa gaire, un jove escriptor barceloní no podia creure de cap manera que a una revista mallorquina del 1906 apareguessin versions de Txékhov. Va haver-ho de tocar amb les mans. Trobam, finalment, a *Migjorn*, la presència de tres generacions d'escriptors mallorquins: les notes necrolò-

giques de Gabriel Maura i de Pere d'Alcàntara Penya —el passat romàntic i costumista en període de liquidació—, poemes de Costa i Llobera i Joan Alcover —el present noucentista en plenitud—, i col·laboracions de Maria Antònia Salvà, Llorenç Ribes, Miquel Ferrà... És a dir, el futur de l'anomenada «Escola mallorquina» perfilant-se.

Vegem què passava, mentrestant, en el món dels llibres. Dins un horitzó immediat, Eugeni d'Ors publica el primer *Glosari*, Costa i Llobera publica *Horacianes*, Josep Carner publica *Els fruits saborosos*. Hi ha, doncs, en aquest primer horitzó, una presència clara del signe noucentista. En un segon horitzó, més vast, Rubén Darío publica *Cantos de vida y esperanza* i Amado Nervo *Jardines interiores*, Unamuno *Vida de Don Quijote y Sancho* i Antonio Machado *Soledades, galerías y otros poemas*. És a dir, el modernisme castellà en un migdia que ben aviat declinarà cap a ponent, i, a la seva vora, el contrapunt de l'esperit del 98. En un tercer horitzó més ample i més remot, un gran poeta seguidor de Mallarmé, i, per tant, del simbolisme, Rainer Maria Rilke, publica *Llibre d'Hores* i *Cançó de l'amor i de la mort del corneta Cristòfol Rilke*. Plenitud, per tant, del postsimbolisme.

He volgut esbossar molt esquemàticament aquestes dades, perquè elles vénen a assenyalar les fites dins les quals se situa el poeta Miquel Forteza; el clima en el qual va madurar la seva vocació per la literatura. Quan va aparèixer *Migjorn*, Miquel Forteza tenia 18 anys, tres manco que Miquel Ferrà, el més jove dels redactors d'aquella revista, i a la vegada el seu director. Aleshores els dos grans poetes de l'època, Miquel Costa i Joan Alcover, ja en tenien 52, i això vol dir

que eren d'una altra generació: la generació que més pròpiament podem anomenar noucentista, reservant en canvi el rètol «Escola mallorquina» (si volem que aquesta denominació ens serveixi d'alguna cosa) per designar la generació que formava l'equip jove de *Migjorn* —Ferrà, Riber, etc.—, al qual es va incorporar Miquel Forteza. La firma de Miquel Forteza no apareix a *Migjorn*, però sí a una altra publicació que vint anys més tard en va reprendre l'esperit, coincidint amb la plena maduresa de l'«Escola mallorquina»: la revista titulada *La Nostra Terra*.

No ens podem deturar ara en l'anàlisi de les actituds estètiques dels poetes de l'«Escola mallorquina». Alguna cosa n'he dit en el llibre *La literatura moderna a les Balears*, i a ell poden acudir els que s'interessin especialment per aquest tema. Només vull remarcar, a títol orientador, dues coses: en primer terme, que l'«Escola mallorquina» havia rebut l'herència romàntica dels escriptors del vuit-cents —els homes de la Renaixença— junt amb l'impacte ordenador del noucentisme, del qual procedeix directament i al qual es manté substancialment fidel; i, en segon terme, que, amidant-la a nivell de literatura universal, s'insereix de ple dins el postsimbolisme.

A aquestes dues precisions cal afegir que els poetes de l'«Escola mallorquina» semblen convençuts que els seus immediats predecessors —concretament Costa i Alcover, els quals varen esser objecte d'un autèntic procés de mitificació— havien arribat a la perfecció total, i que, per tant, no hi havia un més enllà possible. Ells s'havien de limitar a seguir-los a respectuosa distància. Algú ha definit molt expressivament el trànsit del noucentisme a l'«Escola mallorquina» amb aquests termes: «Al to major succeeix el to menor; al geni l'habilitat; a l'amor la tendresa; a la muntanya el pla». L'«Escola mallorquina» va esser, al capdavant, una època de poetes artesans, que poleixen, conserven i procuren tenir endreçada i ben a punt l'herència que reberen, però sense provar d'enriquir-la. Com tot en aquest món, té la seva cara i la seva creu. En el balanç positiu de l'«Escola» cal apuntar que els seus adeptes, amb totes les limitacions que es vulgui, treballaren bé i a consciència. És molt simptomàtic que les figures més importants d'aquest temps fossin, a la vegada que poetes creadors, magnífics traductors de poesia, tasca delicada i pacient que s'avenia de manera admirable amb el seu gust per la forma i el seu domini exquisit dels matisos de la llengua. Relacionat amb això —i aquí es posa ben de relleu el llegat noucentista— cal remarcar un esperit de vigilant curiositat cap a l'exterior. La mentalitat de l'«Escola» era, paradoxalment, tan curiosa com desconfiada. No volia a cap preu deixar-se influir per cap corrent que pogués pertorbar la seva immobilitat olímpica; però s'interessava per aquests corrents,

sentia curiositat cap a ells, com si experimentàs una ingènua pruija d'estar al dia. Per això, si l'any 1906 trobam a les pàgines de *Migjorn* versions de Txékhov a la nostra llengua, no ens ha d'estranyar que entre els anys vint i trenta apareguessin a *La Nostra Terra* estudis sobre Kierkegaard —tot just redescobert pel corrent existencial que s'insinuava— i articles d'Ernst Robert Curtius, o que es dedicàs atenció a certs films que aleshores eren símbol d'avantguarda, com *El cuirassat Potemkin* d'Eisenstein o *Tierras sin pan* de Buñuel.

Aquestes són, en definitiva, les coordenades dins les quals es mou l'obra literària de Miquel Forteza. Una obra poc extensa —com pertoca a un escriptor no professional, poc sobrat d'estones d'oci—, centrada al voltant de la poesia, en el doble caire de la creació i la traducció poètica, i amb algunes escapades al teatre dins el curiós gènere del llibret d'òpera —*Nuredduna*, *El Castell d'Iràs* i *no Tornaràs*, *Santah*—, i darrerament a l'estudi socio-històric.

Fa pocs dies vaig escriure que la poesia de Miquel Forteza té les millors qualitats de l'«Escola mallorquina» i ben pocs dels seus defectes. Al volum ja esmentat sobre *La literatura moderna a les Balears* provava de caracteritzar-la amb aquestes paraules: En els seus llibres «es troben poemes mesells d'autenticitat lírica, continguda dins formes d'expressió que sovint reflecteixen, amb més o menys tímidesa, el desig de trencar les velles fórmules i trobar camins més lliures i més arriscats. En aquest orde de coses, Miquel Forteza personifica l'esperit de noble curiositat de l'Escola mallorquina». Pertany, doncs, la seva obra de poeta, —molt uniforme, val a dir-ho, quant a qualitat— al balanç positiu de què suara fèiem esment: perfecció formal, domini de l'idioma, equilibrada contenció, i a més a més, en el cas concret de Miquel Forteza, un nervi dramàtic i vigorós que debades cercariem en molts dels seus coetanis. Unes virtuts, en suma, que ja es fan patents en el primer llibre, *L'estela*, publicat l'any 1919, es consoliden a *L'intim recer* i assoleixen una maduresa definitiva a *Ressons*, aparegut ja dins la postguerra, l'any 1951.

M'he referit abans a les extraordinàries actituds que, com a traductors, varen posseir els poetes de l'«Escola mallorquina». En aquest aspecte, Miquel Forteza va dur a terme una labor senzillament sensacional, que podria enorgullir qualsevol literatura. Deixant de banda la traducció d'*Evangelina* de Longfellow, feta amb la col·laboració de Guillem Colom, sempre haurem de recordar les seves versions de tres poemes majors: *El cementiri marí* de Paul Valéry (realitzada amb la col·laboració de «Gaziell»), la *Balada de la presó de Reading* d'Oscar Wilde, i *El corb* d'Edgar Poe. Aquesta darrera versió, sobretot —i això es pot dir a qualsevol nivell—, és un model

inigualable de traducció poètica. I ho és per les enormes dificultats que calia vèncer: el joc complicadíssim de rimes internes, la necessitat de trobar un «repetend» equivalent a l'obsessiu «nevermore» de l'original, el ritme trocaic pertinençament mantingut, que, si en anglès genera una música noble i penetrant, corria el perill, en ser trasplantat a una llengua romànica, de convertir-se en una mena de musiqueta de piano mecànic, etc., etc. Miquel Forteza va tenir prou ciència i prou paciència per superar tots aquests obstacles i assolir la perfecció absoluta de l'obra ben feta: una versió fidelíssima al text, al metre i a l'esperit del poema, vàlida al mateix temps, per ella mateixa, com a pura creació.

Sempre he pensat que un dels episodis més emotius de la història de la nostra cultura és el que va marcar el punt final de l'«Escola mallorquina»: l'enfrontament d'aquells poetes artesans, d'aquells homes de bé que havien bastit un món idíl·lic a la seva mesura, amb la dramàtica realitat de la Història. L'any 1936 l'«Escola mallorquina» va esser ferida de mort. ¿Com seria possible ja, a partir d'aleshores, el somni de rosades i immutables perfeccions? Abans de morir, emperò, i d'endinsar-se temps enllà, l'«Escola mallorquina» va davallar al carrer per deixar-nos dos testimonis memorables de la seva confrontació amb la realitat. L'any 1937, en plena guerra civil, Miquel Ferrà, el poeta dels paisatges immaculats i la fina elegia difuminada, escrivia aquests versos estremidors:

Companyó qui ens has deixat
quan el cel s'entenebria,
quan l'Estel, velat de sang,
un fum d'odis obscuria,
tu que a l'hora del gran dol
abandones la família
i la nostra antiga fe
en la prova renunciés.
Vindrà un jorn, sols Déu el sap,
que a la llum de l'alba grisa
la coloma de la Pau
tornarà amb el brot d'oliva.
Finirà la Passió
—quina Pasqua dolorida!—
Hi haurà cendra en tots els cors,
apagats els focs de l'ira...
Un buf d'aire esfondrarà
els castells de la Mentida,
i la nua Veritat
brillarà de llum vestida...

Mes si el dia no ve mai
i, amb el cor ple d'agonia,
s'han de cloure els nostres ulls
en la nit sagnant i trista,
allavors, que el cel clément
ens ajunti en l'altra vida.

Jo no em moc del meu camí,
companyó, jo no en sabria;
vull morir fidel a Déu
i a la dama que he servida,
a l'amor posada en creu
i a l'Estel que fou ma guia:
me l'he ben clavat al cor;
sols amb ell l'arrencarien.

I alguns anys més tard, en la foscor de la postguerra, Miquel Forteza donava, amb aquell gran poema que es diu *Els exilats*, l'acord final de tota una època, redimint-la de les possibles frivolidats gratuïtes que li havien posat una bena davant els ulls:

He vist els exilats, dins les tenebres
dels llargs camins silenciosos,
cercar la pau de les ciutats ignotes,
cansats i morts de tantes nits d'insomni.
He vist els exilats dins les tenebres.

He vist els exilats dormir per terra,
en les estacions tumultuoses,
esperant l'hora incerta
de prosseguir la ruta inconeguda,
sota les naus de negres armadures.
He vist els exilats dormir per terra,

He vist els exilats caminar febles,
pels vells carrers de desolades viles,
cercant alberg, mentre els infants ploraven
aferrats a llurs mares tremoloses.
He vist els exilats caminar febles.

He vist els exilats passar a ma vora
abillats amb estranyes vestidures,
de dol coberta l'ànima
per tants de fills perduts en les batalles.
He vist els exilats passar a ma vora.

Els exilats portaven llurs banderes
damunt els pits anguniosos.
Mes les banderes que altre temps brillaren
sobre els castells i sobre les muntanyes,
dins la pols resten ara trepitjades.
Els exilats portaven llurs banderes
damunt els pits anguniosos.

Els exilats parlaven una llengua
exòtica i sonora,
que modulaven, en un to molt feble,
com si ignomínia fossin llurs paraules.
Els exilats parlaven una llengua
exòtica i sonora.

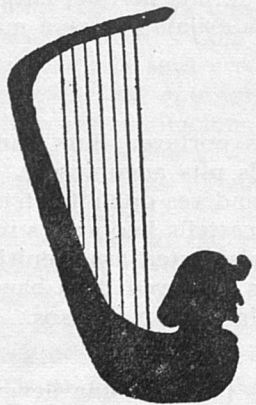
Després d'aquests mots, després d'aquests versos, per a l'«Escola mallorquina» ja només hi havia el silenci.

En els seus darrers anys, Miquel Forteza va retre encara un servei importantíssim al nostre poble. Em referesc al llibre *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, que, en ser publicat l'any 1966, va provocar reaccions tan lamentables. Don Miquel comptava de segur amb aquestes reaccions i va voler acceptar-ne les conseqüències per un noble imperatiu de consciència cívica. Aquesta obra és un dels primers intents seriosos de conèixer-nos a nosaltres mateixos, de penetrar dins la nostra consciència col·lectiva; i el clamorós «jo no!» que va suscitar és la prova més rotunda del seu encert i de la seva oportunitat.

Miquel Forteza va ésser un d'aquells homes que saberen dir la cançó del seu temps i del seu lloc, i que, quan el vent de la gran prova va esbucar el castell de cartes de les seves il·lusions, oposaren la fermesa d'una dignitat patrícia. Resta en mans de la Història la seva obra i el seu exemple. Ells podien haver fet seves aquelles paraules emocionants de Salvador Espriu:

...hem viscut per salvar-vos els mots,
per retornar-vos el nom de cada cosa,
perquè seguíssiu el recte camí
d'accés al ple domini de la terra.
Vàrem mirar ben al lluny del desert,
davallàvem al fons del nostre somni...

Ara digueu: «Ens mantindrem fidels
per sempre més al servei d'aquest poble».

EL LLAC DELS SOMNIS

*No parlis, que amb el so de tes paraules
desfaries l'encís de l'horabaixa:
reposa indolentment en els meus braços!*

*Sols es sent ton alè, com un vent feble
d'il·lusions perdudes en la boira,
de paraules que mai no me digueres;*

*Remulla els peus descalços a dins l'aigua
immòbil, transparent, que jamai l'ona
no va fer bategar amb el seu somriure.*

*¿Per què has gosat venir en aquesta hora,
a retrobar aquell temps que per a sempre
va passar com estrella fugitiva?*

*¿Per què has volgut, amb la inexhausta boca,
tornar a besar els meus llavis que florien
d'altres besos d'amor i de sofrença?*

*No gosaria jo, dins l'aigua inerta,
tornar a cenyir el teu cos amb els meus
[braços,
com dins la mar, poruga, t'estrenyia.*

*No tornaria a dir-te que s'escola
l'encís dins els teus ulls melangiosos,
i que encens dins mes venes la tempesta;*

*que ets el ressò de tots els cants, de totes
les veus misterioses i disperses,
de totes les onades de ma vida!*

*Però ací resta solament una hora,
fins que s'amagui la claror diürna
a darrera les fúlgides muntanyes.*

*El cel s'estén com un immens velari;
ta cabellera com un llac de somnis;
la solitud, com una mar llunyana.*

Miquel FORTEZA

(Del llibre *Ressons*)

Miquel Forteza, Enginyer

per Miquel A. LLAUGER

Quan fa uns quants dies em va venir a veure un grup d'alumnes de l'Estudi General per convidar-me a prendre part en aquest acte acadèmic d'homenatge a Miquel Forteza, es va produir dins mi una petita lluita entre un sentiment d'incapacitat per a aquesta tasca —mai no he sabut parlar bé, i molt menys en un mallorquí adequat— i un sentiment d'afecte i de gratitud per aquell home que va esser el primer superior meu i a qui deu tant la meua vida professional.

La lluita va esser breu per dues raons: la primera perquè jo no podia deixar de contribuir a aquest homenatge, i en segon lloc perquè tenia plena confiança en la benevolència del públic, que sabia perdonar totes les meves limitacions, sospesant per damunt de tot la intenció, l'afecte que em mou.

¿Què es pot dir de Miquel Forteza com a enginyer?, ¿d'aquell home que el 21 de febrer de 1929 va esser destinat com a enginyer segon a la «Jefatura» d'Obres Públiques de Balears? ¿Què es pot dir de la seva llarga tasca com a cap d'aquell organisme encarregat de les carreteres, des del 29 de març de 1940 fins al 23 de juny de 1958 en què va esser ascendit a Conseller Inspector, la més alta categoria aleshores dins el Cos d'Enginyers de Camins? ¿Què va fer com a enginyer?

La primera cosa que he de dir és que, quan aquests dies he cercat per dins els arxius de la «Jefatura», he quedat sorprès per la magnitud del treball fet per l'enginyer Forteza com a projectista.

He dit que comença la seva activitat el febrer de 1929. El mateix any 29, ja quatre projectes —el de construcció del camí del far d'Artrutx i del far de Cavalleria (tots dos a l'illa de Menorca), el del tros primer de la carretera de Santa Margarida al Port d'Alcúdia i el de l'eixample de la carretera entre Binissalem i Inca— deixen constància de la seva dedicació.

I en anys successius, un rosari de projectes van seguint passa a passa les petjades d'una vida dedicada amb intensitat a una vocació:

—L'any 1931 trobam el projecte de rectificació de la carretera d'Inca abans d'arribar a Santa Maria del Camí.

—El 1932, el del tros primer de la carretera de Pollença cap a Lluc i un grup de tres pontons sobre el torrent de Solleric.

—El 1933, els projectes dels trossos segon i tercer de la carretera de Pollença a Lluc i la supressió de la travessia de Pollença.

—L'any 1934 ens mostra el projecte del tros tercer de la carretera de Santa Margarida al Port d'Alcúdia.

—El 1935 trobam l'avantprojecte d'un pont damunt el canal collector dels torrents de Sant Miquel i de Muro, el projecte de camí del far de Ses Salines i el projecte d'un pont en el torrent de Son Pelai.

—El 1936 la seva activitat projectista es dirigeix a la millora de la travessia de Santa Maria (completada amb un altre projecte de 1939) i a la millora de traçat de la carretera de Lluçmajor a Inca.

—L'any 1937 ens mostra un projecte d'un grup de pontons en el quilòmetre 24 de la carretera de Lluçmajor.

—L'any 1938 recull un estudi d'un grup de sis pontons damunt el torrent de Sant Jordi, prop del Port de Pollença, i el camí del far de la Punta Avançada, també en el Port de Pollença.

—L'any 1939 tanca la seva activitat com a enginyer projectista amb la millora de la travessia de Santa Maria —ja esmentada— i amb un grup de vuit pontons damunt l'Albufereta, prop d'Alcúdia.

L'any 1940 comença la seva actuació com a Enginyer-Cap. ¿Què va passar entre l'any 1940 i el 1958, en què va esser ascendit a Inspector i jubilat quasi tot d'una?

En iniciar-se el seu comandament hi havia a Mallorca 119 quilòmetres asfaltats i cap ni un a les altres illes. L'any 1958 hi havia asfaltats 332 quilòmetres a Mallorca, 58 a Menorca i 37 a Eivissa, ço que suposa un augment de 308 quilòmetres, quasibé tres vegades la xifra inicial.

Seria inacabable la llista de millores fetes durant la seva gestió d'Enginyer-Cap; recordem només els eixamples de la carretera de Palma a Inca i les millores de traçat de la de Manacor (a les costes de Xorriego, en el Coll de Sa Grava i prop d'Algaida, amb supressió de dos passos a nivell) i de la de Valldemossa entre Palma i S'Esглеieta; els eixamples de molts de ponts, com els del torrents de Bàrbara, Son Vivot i Sant Miquel, a la carretera d'Alcúdia, la supressió del pas a nivell a la sortida de Santa Maria, etc., etc., i l'obra monumental del mur escalonat de Cala Major.

Però la realització més important durant el seu comandament són els 114 quilòmetres de nous camins, entre els quals:

- El d'Alcúdia al Port de Pollença.
- El de Pollença a Lluç.
- El de Can Picafort a Alcúdia (Port).
- El de Can Picafort a Son Serra de Marina.
- El de l'hotel Formentor al Far de Formentor.
- L'accés a l'aeroport de Son Bonet.
- El camí d'Alaró a Orient.
- L'accés a l'aeroport d'Eivissa.
- La nova carretera de Lluçmajor a Algaida.
- Les supressions de travessies de Manacor, Inca, Pollença i Artà.

A més, va deixar començades les carreteres d'Estellencs a Andratx i de Sant Joan Baptista a la cala de Sant Vicenç, aquesta darrera a Eivissa.

Per valorar el que suposa d'esforç i d'èxit d'una gestió, convendria dir que entre els anys 1940 i 1958 es varen construir 114 quilòmetres de nous camins, mentres que, des de 1846 fins a 1940 (és a dir, en 94 anys), únicament es varen construir 170 quilòmetres; i convindrà recordar que aquests anys compresos entre el 1940 i el 1958

foren anys —després de la nostra guerra— de molt poques disponibilitats econòmiques.

Per si el que he dit fins ara no bastàs per a deixar constància de la immensa labor de Miquel Forteza, cal parlar breument d'un altre aspecte de la tasca de l'enginyer: la previsió del futur.

En el seu temps es començaren els projectes del nou traçat de la carretera de Sa Pobla a Pollença i Port de Pollença, el de nova construcció del camí de Sóller a Son Torrella, el nou traçat de S'Esглеieta a Valldemossa, la carretera de Cala Galdana (a Menorca) i el primer projecte d'autopista a Son Sant-Joan, que si bé no és exactament el que s'ha seguit, puc dir amb coneixement de causa que va ésser ben útil i aprofitat parcialment per a l'actual traçat.

També Miquel Forteza va redactar un avantprojecte d'una via de cintura de Palma, avantatjant en molts d'anys aquells qui hem vingut després.

¿Què es pot dir, en resum? ¿Basta dir que Miquel Forteza va ésser un bon enginyer, un excel·lent Cap Provincial i un gran endevinador del futur? No, no basta. Jo no puc acabar aquesta conversa sense dir unes molt breus paraules per parlar de l'honradesa extraordinària d'aquell home, que tantes vegades em repetia que «no s'havia de tudar ni un cèntim de pesseta»; per parlar de les seves condicions de comandament que sabia depositar confiança en el seus subordinats, perquè abans ell havia sabut guanyar-se el seu afecte; per parlar de la seva donació exclusiva i intensa a una professió, només compartida amb una dedicació a la seva família i a la seva vida literària i cultural.

Don Miquel Forteza, el dia 23 de juny de 1953, quan la meua incorporació a la «Jefatura» d'Obres Públiques, em va dir: Vostè serà un dia el meu successor, vostè és l'estaló d'aquesta casa. Jo avui voldria dir als seus familiars, als seus amics: Don Miquel Forteza serà sempre per a mi un exemple a seguir, una llum, un estímul. Crec que també ho pot ésser per a la nostra joventut mallorquina.

Electrofil

AISLANTS - CONDUCTORS - TERMOELECTRICITAT

Bartomeu Ferrà, 4 - Telèfon 21 42 55 - PALMA DE MALLORCA

Miquel Forteza a Santa Maria del Camí

per Mn. Josep CAPÓ, C. O.

L'enginyer poeta que morí a la tardor de l'any passat pertenesqué a una de les nombroses famílies de Ciutat que, des del segle passat fins a mitjan de l'actual, passaren els estius a Santa Maria del Camí. Inicià aquest estiueig familiar el seu avi matern don Guillem Pinya que inclús durant 16 anys, el temps de la joventut de la seva única filla, Anna —mare de Miquel Forteza— visqué sempre a Santa Maria. Al principi habità la família una casa de la barriada de Terrades, després en va comprar una al cap del típic carrer de Boltau —el n.º 2— que tenia una considerable extensió de terra a «Ses Corterades» i que avui forma part de la nova plaça d'Espanya. A aquesta darrera casa és on ja únicament recorden els vells la família Forteza-Pinya.

Miquel Forteza —m'ho contà bastantes vegades— passà part dels estius a Santa Maria des que nasqué fins l'any 1910 i és on precisament sentí la inspiració dels seus primers versos, un sonet titulat *A les campanes de la parròquia de Santa Maria* publicat a «Crònica Mariana», revista de la Congregació Mariana de Palma, el setembre del 1906. Poema santamarier es també *La Queda*, que recorda l'ambient de les vetlades d'estiu de principi de segle, publicat a *L'íntim recer* l'any 1936. Li agradava tant sentir el toc reposat de la queda, que quan el poeta ja no estiuetjava a Santa Maria hi solia anar aiximateix una tarda cada any per sopar amb la seva mare, el temps que aquesta hi era, i no empenia el retorn a Palma fins haver sentit la campana major de la parròquia que invitava al recés. L'any 1939 es tornaren tocar les campanes, que havien romases mudes els tres anys de la guerra. *La queda*, però, fou suprimida; tot-hom tenia rellotge i tanmateix es retirava a ca-seva a l'hora que volia. Don Miquel sollicità i obtingué de les autoritats locals que la *queda* es restablís de bell nou. Subsistí fins l'any 1965 en què es tornà suprimir perquè no era més que un símbol o record de temps passats.

En un homenatge al catedràtic i poeta de la localitat Dr. Miquel Dolç celebrat a la Casa de la Vila el dia 1 de gener de 1952, Miquel Forteza llegí el seu poema *El campanar blau* referent a l'esbelt i sever campanar de la parròquia. A la *Corona poètica* que els poetes mallorquins dedicaren l'any 1960 a la Patrona del poble hi colla-

La casa dels Forteza a Santa Maria del Camí.

borà gustosament amb *Nova Pregària a Santa Maria del Camí* en la qual hi bellugen les inquietuds de l'enginyer; i que, traduïda al castellà, fou llegida pel propi autor a Madrid el maig de l'any següent en una reunió de condeixebles de curs de la carrera d'enginyers.

Miquel Forteza recordava am plaer coses i anècdotes de l'estiueig de la seva infantesa i joventut per Santa Maria; qualcuna d'elles surt a les seves Memòries, inèdites: les festes populars de l'estiu, el sabater Tià-Leno que amb els toms relligats del setmanari «L'Ignorància» trobava solució per qualsevol problema es presentàs, cançons dels carros de vermadores al final del dia, algunes funcions religioses amb la parròquia mesella de gent, la volta que feien per dins l'església, els diumenges a l'ofici els obrers de les confraries un rera l'altre amb el bacinet del seu sant, seguint l'escolà major amb la bacina grossa, etc. Havia conegut i tractat el rector Oleza, la fundadora del convent de les monges, el poeta Mn. Josep Calafat —llavors seminarista— i els homes honorables o populars d'aquells temps. El seu tema principal, però, era el del rector Rafel Caldentey de qui en coneixia la seva exemplar vida amb multitud de detalls, que havia sentit contar a la seva mare. Treballà força perquè s'introduís el procés de beatificació del rector, en parlà als bisbes de Mallorca, principalment a l'arquebisbe Miralles i al P. Anselm Albareda de Montserrat, bibliotecari de Pius XII, quan vingué a Mallorca abans d'esser Cardenal, i que visità la seva mare dona Anna. El dia 11 de febrer de 1953 començà a Santa Maria, per commemorar el I centenari de l'arribada del rector Caldentey, una setmana parroquial amb una Missa Solemne a la qual hi assistia de Pontifical el bisbe Joan Hervàs. Entre els convidats d'honor no hi faltava a primera fila Miquel Forteza qui el dia 17 publicava a «Correo de Mallorca» un article titulat *El párroco catequista*.

Prengué part a actes diversos de la vila quan hi era convidat per corporacions o particulars. A partir de 1960 assistí a la festa patronal de Santa Maria del Camí, fins que li ho permeté la salut. El seu automòbil fou el primer que rebé la benedicció aquest any en què es beneïren per primera vegada vehicles motoritzats. A la festa de 1968 es commemorà el 250è aniversari de la benedicció de l'actual església parroquial. Uns dies abans vaig rebre una carta de Don Miquel amb la data del 2 de setembre en què m'enviava una còpia del poema *La Queda* —que anomena *Versos inspirats en la Queda santamariera*—, amb què s'associava a la festa, el qual fou presentat a l'oferta i llegit a la plaça de la Vila per Guillem Colom. També me deia: «Em sap greu que el meu estat de salut m'impedeixi assistir a la commemoració dels 250è aniversari de la parròquia de Santa Maria del Camí. Tota la meva família ha

estimat sempre la vila de Santa Maria del Camí que tant estimava sobretot la meva mare (a. c. s.) Allà va viure amb el seu pare des dels 8 anys fins als 24. Ella solia passar cada any alguns dies d'estiu a Ciutat a casa de la seva àvia i de les seves ties, però el seu pare durant 16 anys no va voler dormir ni un sol dia a Ciutat. Un capvespre que no arribaren a temps a la diligència (llavors no hi havia encara tren), va partir a peu amb la seva filla cap a Santa Maria.»

«Nosaltres (ma mare, els meus germans i jo) solíem anar-hi una mesada cada estiu. Els primers dies no podíem dormir fins després de mitjanit. No ens deixava tranquils la campana del rellotge que tocava els quarts i repetia les hores (aquestes amb la campana mitjancera), així que a les 12 tocava 28 campanades. Deia la meva mare que el rector Caldentey havia volgut tanta repetició perquè no solament els de la vila sinó també molts de fora-vilers sabessin sempre quina hora era. Llavors hi havia molt poca gent que dugués rellotge.»

«També contava la meva mare que durant els anys que va viure a Santa Maria varen estar a punt de destruir el retaule de l'Altar Major de la parròquia per substituir-lo per un altre del gust d'aquells temps. Això indignava al meu germà Guillem. Valga que la falta de doblers per fer un retaule nou, impedí la destrucció d'una de les millors joies del nostre barroc!»

Com enginyer també mefeix Don Miquel Forteza esser recordat a Santa Maria. A principi dels anys trenta feu un estudi per llevar les columnes que apuntalen els arcs de l'església de l'ex-convent de Mínims, per encàrrec del seu custos Mn. Gabriel Salvà. Pel novembre de 1961 en què es commemorà el I centenari de la restauració del convent envià l'esmentat estudi perquè es guardàs a l'arxiu del mateix convent. El projecte tornà interessar. El 22 del mateix mes en una lletra Don Miquel me deia: «Vaig rebre carta de Mn. Torres, custos del convent de Santa Maria. Es veu que està tot content de la possibilitat de treure les columnes del convent que, àdhuc ho va dir a les misses d'un diumenge. Jo vaig contestar-li posant-me gratuïtament a la seva disposició i amb tot l'afecte que tots els d'aquesta casa tenim per Santa Maria»...

«Quan tengui una fotografia del retaule veurem, amb molt de gust, d'editar les estampes amb la meva *Pregària*. I cregui que fa molta de falta encomenar-se a Santa Maria del Camí. ¡El 99 per cent dels accidents són deguts a les velocitats excessives i innecessàries.»

A la vigília de la festa patronal de l'any següent 1962, després del cant de Completes es cantà la Salve Regina en acció de gràcies per haver complit unes setmanes abans, la seva mare D.ª Anna els cent anys d'edat. Don Miquel que hi

Miquel Forteza llegint el seu poema Nova Pregària a Santa Maria del Camí, en un acte solemne celebrat a l'Ajuntament de la Vila el 28 d'agost de 1960. Al fons, l'antic retaule gòtic del segle XIV —atribuït a Joan Daurer—, que inspirà unes immortals estrofes a Mn. Llorenç Ribèr.

era present amb altres familiars, entregà junt amb un donatiu a la parròquia, 1.000 estampes pulcrament editades de les quals he parlat més amunt.

Però l'obra més beneficiosa pel poble i per l'illa fou essent cap d'Obres Públiques de Balears, l'enderrocament de l'hostal Ca'n Mig i la botiga Ca'n Millo que formaven una illeta al centre de la carretera d'Inca, prop de l'ex-convent. Donà solució a un problema que preocupava successivament als Ajuntaments i que cap d'ells havia pogut dur a terme per falta de medis econòmics. En aquesta ocasió l'Ajuntament no hagué de pagar ni un cèntim; com a mostra d'agraïment dedicà a Miquel Forteza un pergami amb la data de 21 de setembre de 1945, que aquest col·locà al seu despatx.

D.ª Anna Pinya continuà passant part de l'estiu a Santa Maria fins devers l'any 1950. El 1963 moria. Poc després el seu fill, Don Miquel obria

el pas de l'antic carrer Boltau, dit des de feia uns lustres Arquitecte Guillem Forteza, amb la plaça d'Espanya, urbanitzà el terreny de ca-seva segons els pla aprovat de l'esmentada plaça. Regalà a l'Ajuntament sis columnes llavorades que sostenint un ombràcul donaven entrada del dit carrer al jardí i camp de la família, que han estat col·locades a la granja de la mateixa plaça.

La bona memòria personal de Don Miquel Forteza i la dels seus germans Don Guillem que dirigí al seu temps les obres principals de la vila com arquitecte, i Don Bartomeu qui dedicà una poesia al campanar parroquial, i dels seus pares, perdurarà entre els qui els conegueren.

La corporació municipal en sessió plenària del passat 27 de novembre, feia constar: «Por su vinculación a esta villa, por unanimidad se acordó constara en acta el sentimiento de la corporación por la muerte del ingeniero y notable literato Ilmo. D. Miguel Forteza Piña».

LA CIUTAT DELS LIBRES

Maurici Serrahima:

REALITAT DE CATALUNYA

Col·lecció La Mirada

Ed. Proa. Barcelona, 1969

No sempre les paraules han servit perquè l'home se pugui entendre amb l'home. Quan la paraula és l'encenall d'un foc de passions, la fumassa pot obscurir un cel serè, espessir un clima, i ofegar un munt de possibilitats. Però tampoc amb silencis imposats no ve la pau sobre els esperits, ni s'aquieta l'atmosfera evitant de tractar segons quins temes ni creant tabús. Això sí, el silenci pot obligar a una concentració espiritual, a un esforç reflexiu, a l'estudi i la reconsideració.

Tot això ho podem referir als temes del regionalisme, del catalanisme, de les llengües vernacles, de les aspiracions dels pobles que formen un poble. Els conceptes de domini, centralisme i imposició avui perden força. També en perden les raons que neixen de la passió i la brutalitat. S'imposa la llum. Cal que les coses, els fets històrics, els condicionaments socials se diguin clarament, científicament, fredament. És allavors com un pot veure i percebre l'error en la fumassa, els tòpics d'uns conceptes rebregats, la mentida que senyoreja en tants de cervells que no s'han acostumat a pensar.

Realitat de Catalunya és un llibre escrit per un advocat eminent, estudiós profund, que viu al dia totes les contingències del seu país. No hi trobareu ni rastre de fil·lies ni fòbies; no us hi sentireu entelats per cap ombra de derrotisme; un optimisme de bona llei hi escampà per tot una claror daurada de sol ixent. És un llibre que el llegireu tot sencer, amb joia i fruïció, sense que us cansi ni us molesti, tant si pensau així com si pensau així deçà.

M. G.

Edwart Hallet Carr:

LOS EXILADOS ROMÁNTICOS

Colección Documentos, 2

Ed. Anagrama. Barcelona, 1969

Edwart Hallett Carr, nascut en 1892, figura com un dels majors especia-

listes en la història de Rússia, autor d'una monumental **Història de la Rússia soviètica**. En aquest llibre s'ha complagut en biografar tres famosos exilats del segle XIX —Bakunin, Herzen i Ogarev— que en llur exili visqueren anècdotes i peripècies que encara avui confereixen una emoció i un pes humà. És una història escrita amb l'escalf que desperta l'interès, mesella de documentació, i on veim passar els vents del Romanticisme amb llurs personatges i les passions intel·lectuals i polítiques que els animaven.

Buenaventura Vallespinosa ha cuidat d'aquesta versió castellana.

M. G.

Rafael Luís Ninyoles:

CONFLICTE LINGÜÍSTIC VALENCIÀ

**Col. Tres i Quatre, núm. 3
València, 1969**

Sovint, tractar de llengües ha estat més un objectiu d'apassionaments que no una ocupació d'estudiosos. Fins i tot —Francisc Vallverdú ho demostra en el pròleg a aquest llibre—, en aquests abrandaments de passió s'hi han dit desbarats i coses inexactes; i més encara, l'enfocament de la qüestió ha pres a voltes uns caires tan discutibles, que més aviat ha perjudicat la mateixa causa que es volia defensar. Avui les coses, gràcies principalment a l'avenç de les ciències i a l'aplicació adequada de totes elles, han pres un nou camí, i estudiar els nostres idiomes particulars, més que un objecte d'apassionaments, pot ésser una dèria científica duita a terme amb l'ajuda de la sociologia, de la psicologia i de qual·sevoltes altres disciplines del saber humà. Sota aquesta llum, i amb un rigorisme gairebé de matemàtiques, Rafael Luís Ninyoles planteja el cas de la substitució lingüística i les ideologies diglòssiques al País Valencià, que els mallorquins podem llegir amb profit perquè certes referències poden tenir també una projecció social i psicològica a les nostres Illes.

Conflicte lingüístic valencià és un llibre d'estudi imprescindible.

M. G.

Ana María Fagundo:

ISLA ADENTRO

**Ediciones «Gaceta Semanal
de las Artes»**

Santa Cruz de Tenerife, 1969

Ana María Fagundo, 31 anys, natural de Tenerife, resideix des dels vint a Estats Units. A Washington es doctorà en Literatura Comparada en Lletres espanyoles i angleses, i actualment professa a la Universitat de Califòrnia. Des d'allí ha publicat a Tenerife el seu primer llibre de poesia, **Brotos**, i col·labora a revistes espanyoles i americanes, amb poesia i estudis de crítica.

Isla adentro, el seu segon llibre de poesia, recull un batec líric estremit i virginal, amb un llenguatge impol·lut i fresc, amb unes imatges roents. Hi ha un art de categoria i qualitat: l'autora sap de què va.

**El poniente está partiendo
sus naranjas de alegría
sobre el mantel de la tarde...**

La cita és a l'atzar. Tot el llibre, però, és com un brollador —d'aigua viva?, de cristall espurnejant?— que ens pren l'emoció i l'atenció.

Hugo Rodríguez-Alcalá encapçala el llibre amb un estudi sobre el misticisme poètic d'Ana María Fagundo, datat enguany mateix a Riverside, Califòrnia.

M. G.

Novetat editorial:

HORIZONS DE PEDRA

Poemes

de

**Francesc de Paula
Barceló Fortuny**

Col·lecció «La Sínia», n.º 10

ORIOLA / ORIHUELA

PUNT DE MEDITACIÓ CIVIL

per Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER

Entre el País Valencià i el Regne de Múrcia i com a fites del camí més tradicional, hi trobam uns singulars pinacles —rollos localment— erigits en temps de Carles III per a materialitzar una frontera prou subtil, fins i tot artificiosa. Ni el paisatge natural, ni la conrò, ni el llenguatge, ni la vivenda, ni els costums, muden deçà i dellà de la ralla. Però, això sí, els naturals la tenen ben en compte: *voy a Castilla, paso al Reino* són frases que corresponen a travessar des de la província d'Alacant a la de Múrcia i viceversa. O sia que la consciència diferencial hi és. ¿Sempre ha estat així? ¿Més o menys acusada?

El Segura, riu amb partida de naixement andalusa, que enllaça Múrcia amb el migjorn del País Valencià, travessa la ciutat d'Orihuela (o Oriola, ja en parlarem després), capital indiscutible d'aquesta anòmala comarca del Bajo Segura, i en altres temps d'un domini que hom vol fer coincidir amb un fantasmal *Sudeste* antivalencià. *Anti* només en el sentit d'esqueixar-ne la província d'Alacant, però això per ventura són figures d'altre sostre. Orihuela és una ciutat levítica; entre seminari, convents, catedral i esglésies, hom podria botar de campanar en campanar. L'àpex del poder —un bon tros teocràtic, és clar— és assolit durant el segle XVI quan és aconseguida la segregació d'un bisbat propi, del de Cartagena, basada en gran part en raons lingüístiques que *llavors* tenien transcendència pastoral i... política. No oblidem que la frontera entre les corones de Castella i Aragó migpartia la diòcesi cartaginenca. Després la capitalitat episcopal s'és perduda, enganxada al carro d'un govern civil; a hores d'ara Gabriel Miró ja no podria descriure, ni tan sols en el seu castellà limfàtic, l'Orihuela transfigurada en Oleza.

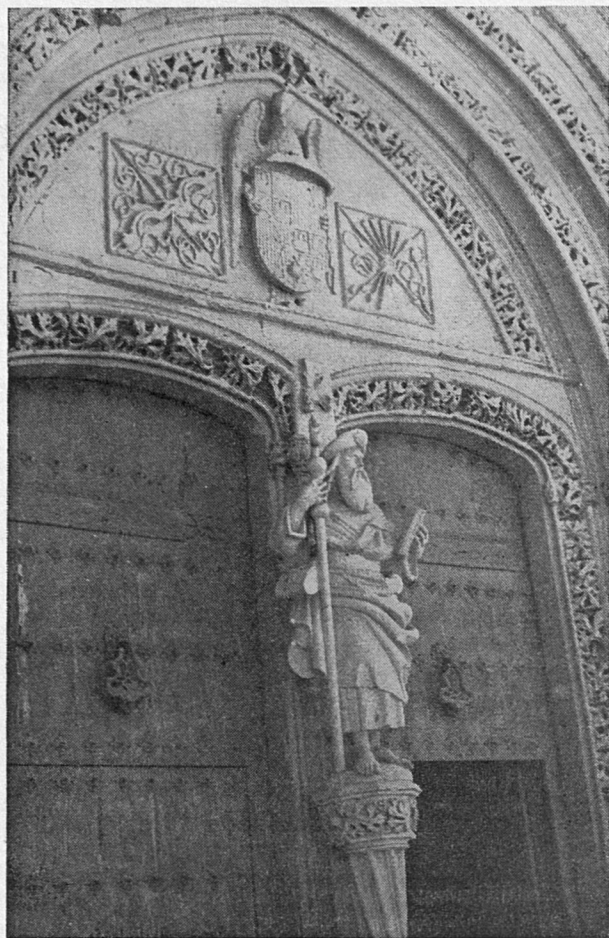
Per tot això, atorgaré a un fet urbà el valor de símbol. A ponent de la ciutat, al raiguer del puig Oriolet, s'eleva quasi paret per paret, dues esglésies de categoria: *Santiago* i *Monserate*. Si la prestància arquitectònica de la primera —gòtic isabelí— depassa l'altra, Nostra Dona de *Monserate*, així bàrbarament paragowitzat, atreu ma-

Entre Orihuela i Beniel, fent partió municipal i provincial, es drecen aquests pinacles. Els «dos cavalls» de l'autor és dins Castella, o sia Regne de Múrcia; la foto és presa des de el Reino, és a dir el País Valencià.

jor devoció popular i té prou repercussió a l'onomàstica personal, toponímia i, fins i tot, una caixa d'estalvis! Jo voldria veure a les dues esglésies oriolanes i les seves advocacions, una convivència pacífica de les cultures castellana i catalana. Esbrinem per què.

El paper de marca d'aquest sector meridional del País Valencià és ben provat a la història. Entre «Aragó» i Castella, ha vit moltes anades i vengudes d'exèrcits i dominadors. Podríem acomodar-hi la dita de Sant Vicenç Ferrer que aplica a una altra regió perifèrica del Regne: «Vosaltres de la Serrania qui estats en mig de Castella e de Catalunya, e per ço prenets algun vocable castellà e altre català; la vostra vida és al mig: dessús és la glòria e dejús infern... participam del hu e de l'altre». Glòria i infern, ben barrejats en aquest cas, perquè la frontera, no gaire impermeable ací ha avançat i reulat ben sovint. La il·lusòria capitulació, conquesta i protectorat castellans de 1256 involucraven aquest rodol on s'havia fornit en el 713 el Duc Teodomir una relativa autonomia dins el desballestat món islàmic. *Tudmir*, així ho deien els musulmans, va esdevenir

Sobre el robust pe'legri titular de l'església de Santiago. campa el jou i les sagetes i el tanto monta, l'escut unitari dels Reis Catòlics. Deixem-ho com a símbol de la cultura castellana a Orihuela.

una *cora* o regió independent de les més importants a l'est d'Al-Andalus. Tanmateix —tornant al segle XIII— un document de germanor entre les ciutats i viles d'Alacant, *Cartagènia*, Múrcia, Elx, Guardamar, etc., subscrit en un moment de domini castellà, mostra el 5% de firmants aragonesos i el 85% catalans: la resta, castellans.

El rei En Jaume I i l'infant En Pere, amb campanyes meteòriques, reconquistaren la regió des d'Alacant a Lorca, el 1266; és ver que teòricament els drets d'«apostolical concessió» eren per a Castella, però això no va obstar la implantació de nombrosos catalans, abans i tot de les cavalcades. Tant la *Crònica* castellana d'*Alfonso el Sabio*, com la de Ramon Muntaner insisteixen en la repoblació d'Oriola, així com de Múrcia, a base de catalans passats per València. El Repartiment d'Oriola (1272) ens dona una nòmina aclaparadora de llinatges catalans, anc que els defensors de la ciutat migparteixin entre castellans i aragonesos per una banda i catalans, per l'al-

tra; dels desheretats no en sabem res, ni de la seva parla.

L'acord de Torrellas (1304) ratificava una situació de fet en la qüestió fronterera castellano-catalana, fent córrer la ralla cap al sud, des de la Torre de la Horadada a Monteagudo: el baix Segura quedava englobat dins els límits de la Corona d'Aragó. ¿Vol dir això que la gent —tota la gent grossa i petita— parlava català? Viciana escriu en 1564 que aquella terra estava poblada «más de catalanes que de otras nasciones». Sospit que ja hi havia bilingüisme o trilingüisme, si fa no fa. Uns parlarien àrab, els altres castellà —¿murcià?— i la majoria usaven el català, llengua oficial dels dominadors, és a dir, en estat d'expansió.

Un fet o un seguit de fets polítics o econòmics trencaren el fil d'aquesta situació. N'hi ha qui insinuen que el trasbals vé de l'expulsió dels moriscs (1609), però eren relativament pocs a la ciutat —més nombrosos a les viles i horta— i, endemés, ignoram si parlaven català. El que és cert és la baixada vertical de la població en iniciar-se el segle XVII, fruit i causa, d'un desgavell econòmic: fallant els vassalls, fallarien els dominadors i la conjuntura depressionària es perllongaria més de cent anys.

Ben entrat el segle XVIII el País Valencià es recobra i la revifalla arriba a l'extrem meridional. El cardenal Belluga, bisbe de Cartagena, polític proborbònic i conductor de tropes a estones perdudes, pensant fer rendables terres d'aiguamoll que *encara* posseïa la mitra murciana al baix Segura, n'emprengué una espectacular bonificació. Els resultats econòmics —per a ell, és clar— i poblacionals de *las Pías Fundaciones* sembla que varen esser ben considerables i l'atracció de pagesos murcians prou important per a decidir un canvi idiomàtic que ja havia començat a les esferes ciutadanes.

Un home havia tengut la pensada de que els capellans havien estat culpables —com ara— o «els» culpables del canvi. Jo renunciava a ella com a idea volteriana o insinuació diabòlica, però vet ací que canten papers i menten barbes: 1702, el capítol catedralici deixa d'escriure les seves actes en català; 1707, les actes de les sessions municipals comencen a ser redactades en castellà; 1708, els dignes i ben peixits notaris —qui ho diria!— resisteixen un any més per a suplantar la llengua dels protocols i escriptures. Roman a l'aire la pregunta: i el poble ¿seguia o era seguit? Els ròssecs i relíquies de la llengua actual semblen induir la persistència del valencià. Vegem-ho.

La frontera del català meridional exclou tot el baix Segura, fora Guardamar on, gràcies a la presència marinera i altres activitat litorals, se perllonga la nostra parla. Encara podríem veure com el lèxic dels pescadors està fortament catalanitzat fins prop d'Almeria. Per l'interior el ca-

talà des del Pinós penetra quelcom a la província de Múrcia, dins el terme de Jumilla, on la gent de la Cañada del Trigo, el Raspay i vessants orientals del Carche parlen com nosaltres.

De deu nou, dels qui llegeixin aquest paper, saben que el castellà parlat a Orihuela és el dialecte murcià. El meu treball geogràfic —fins suara— m'ha conduït, no a un escorcoll sistemàtic, però sí a una sol·lícita atenció sobre aquesta zona. De l'abundós material que n'he recollit, només vull esmentar el lèxic agrari i els topònims urbans, rurals i litorals, que és el cabal que afecta més la meua disciplina.

D'una recent tesi alemanya (F. Hansen) sobre la conró del cànyom podem triar paraules de clara arrel catalana: *agramar, corbilla, espadar, espolsar, garbera, hazina, horqueta, manada, soca*, etc. Però la cosa no fineix ací; molts d'altres termes camperols, del reguiu i del secà, tenen la ma-

teixa procedència: *abercoque, bachoca, baladre, correntia, cucu, ginjol, pèsol, porchada, quijero, trenque*, etc., etc. A la toponomàstica urbana romanen el Oriolet, la puerta de Envergoñes, el Rabalet i el Rabaloche (Raval Roig) entre altres; pels encontorns tenim Molins, la Campaneta, el Raiguero de Bonanza... El litoral ens forneix una llista que es podria allargar: Punta del Margalló, Cabo Cerver, Cabo Roig, Esculls del Mojón, Isla Grossa, etc., significatius híbrids. Aquests topònims segueixen ben a migjorn, acompanyats de la nomenclatura dels peixos (*aladroque, bonitol, cranco, chirrete, llampuga, llus, magre, palaya, si-pia*) i dels ormetjos de pesca.

* * *

I ara ve el punt de meditació civil com he subtitulat aquest escrit. Un capellà amic, intel·ligent i ple de zel, em va dir que, «per raons pastorals», sempre que hi hagi un sol «foraster» a la seva parròquia, vol fer les funcions comunitàries en castellà. El que no va quedar tan clar, va ser si per respecte o per fugir de compromisos. Ni si per als catòlics «voluntaris» de la nostra pròpia llengua haurem de crear un «ghetto» on algun clergue guillat o tocat d'ala ofici expressament. Comprometre's no és gaire agradable.

Així degueren argumentar aquells eclesiàstics més o manco insignes de l'Oriola del segle XVII o XVIII: ni tan sols esperaren la Nova Planta per fer centralisme. El nou llenguatge ¿feia més distingit, o tenia el prestigi de les coses misterioses?— ¿O tots els bisbes els venien de fora?

No cal forçar molt les coses per veure-hi un perillós paral·lelisme. Avui, alhora que rebem una immigració massiva, sofrim un despoblament natural per una gran baixa de la natalitat; les coses oficials no afavoreixen massa el nostre idioma; quelcom de marginal en la nostra situació ens desconnecta dels nuclis impulsors de la cultura autòctona; no tenim encara universitat, ni «mass media». Anc que això darrer potser sigui millor... A molts dels nostres capellans els va millor l'acomodar-se que no el comprometre's. I els feels —feels a què?— feim ben poc per merèixer tot allò que les disposicions oficials en matèria eclesiàstica ens reconeixen i concedeixen.

L'aïllament afavoreix, no l'estabilitat, sinó l'estancament, la fossilització, la inèrcia. Conserve per inèrcia és ben deplorable; i vivim d'inèrcia, d'immobilisme, de tradició (?), de «deixem-ho-estar així com estava».

Damunt aquestes bases, en cap sentit no es pot edificar un poble.

El santuari de Monserrate, a cent passes de l'església de Santiago, malgrat que més recent i menys elegant, ens testimonia un corrent de pietat i cultura catalana a la mateixa ciutat.

Cròniques del temps que passa

GRACIA PRIMAVERAL

Un home com el poeta Guillem Colom, relacionat amb totes les literatures de les llengües d'Oc, bé mereixia un homenatge al Cap i Casal de Catalunya amb motiu de l'edició del seu darrer llibre publicat, **Primavera d'hivern**.

Això està bé mentre esperam les saboroses i assaonades memòries, que el porten a tornar transitar pels camins nadius de Sóller, freqüentats per les muses i per Virgili.

Però, és que aquest llibre representa una decadència tardoral? Bé que pot estar content el poeta d'haver arribat a un cim ben alt d'anysades rebledes de fruits saborosos, com els de la Vall d'or. Però jo hi veig en aquests poemes, a més del mestratge en domini del vers —sempre indòmit per tot-hom—, la gràcia primaveral que es perd ben sovint sense haver arribat al cim serè dels anys. Aquests anys no signifiquen, en el nostre cas, caducitat, com ho demostren els versos que ratgen de la fontanella muntanyenca del poeta, sinó d'una inextingible renai-xença.

El signe de la nostra època és la juvenesa, i si la juvenesa —que ens infon respecte i esperança— dels ben joves, se demostra a voltes amb «boutade», la juvenesa dels vells se demostra amb la serenitat i el seny de l'antiga innocència que ho veu tot sense alterar-se. Perquè «roda el Món i torna al Born»...

UNA OPINIO VERITABLE

Me deia En Gabriel:

—Si no fos per les feines que tenc a l'illa, me n'aniria a viure a Catalunya.

—O al Rosselló, on gaudiries dels avantatges de la cultura catalana i de la gran cultura francesa.

—Sí, és ben cert, però el nucli de la catalanitat és la Catalunya primigènia.

—Supòs que estàs ressentit...

—Sí, perquè aquí ni litúrgia en català, ni cultura autòctona, ni sentit històric...

—Es vergonyós!

—Sense menysprear les altres cultures, cal reverenciar, practicar la nostra. Però, qui més té obligació de donar llum...

—Dóna fum!

—Es pentura mala informació...

—Ganes de no complicar-se la vida. Però les persones d'una certa categoria intel·lectual no es poden desentendre dels problemes amb tanta facilitat.

L'educació fonamental mallorquina hauria de començar des de l'escola primària.

—Angel a Maria!

LA DARRERA OBRA

Lo darrer que he llegit, de la nostra literatura, és **Una tragèdia i una farsa**, peces de teatre de Llorenç Moyà, l'evolució del qual he anat seguint, des d'anys, en les etapes que respectivament m'han agradat en son temps i hora.

Us aconsell que llegieueu el pròleg de Josep Maria Llompart, si és que aquest consell necessita donar-se.

El digníssim llenguatge de Llorenç Moyà continua prestigiant la nostra literatura, a la qual fa molt de bé aquesta tessitura senyorívola, tan absent en les Lletres d'avui.

Aplaudesc aquest estil intemporal i noble, que ens enlaira i ens allunya d'un món on la procacitat gratuïta hi governa.

Sols escassament —i encara en autors estrangers— trobam que el llenguatge s'aguanti per si mateix en un conreu de la retòrica avui oblidat, però que mai no serà demés.

Es mitja vida d'una obra aquest respecte a la paraula i a la dicció, al diàleg, que avui s'ha convertit en anarquia demagògica a totes les esferes.

Cal que ens tanquem una estona cada dia a la torre de vori, o al casal senyorívola, si no volem periclitat del tot.

ALEIXANDRE BALLESTER

El nostre dramaturg, resident a Sa Pobla, ha vist suara publicades tres de les fonamentals peces teatrals que li donaren anomenada, i com a llibre és que ho duim en aquesta secció. Altres judicaran el seu teatre amb més saber i experiència; nosaltres farem referència a la presentació, que, feta per «Raixa» dóna goig.

Trobam N'Alexandre a la plaça de Sa Pobla, aquesta plaça tan ben tallada, propícia al diàleg, com una salsa sempre parada. I N'Alexandre, no gens esquiua, sempre a punt pels amics, ens mostra el volumet; vertaderament fa goig de veure, d'obrir, de fulletjar. Les editorials mallorquines no estan gens endarrerides; segueixen el ritme dels altres països. Comparat això amb mantes publicacions sud-americanes, quedam a una altura quelcom més que provinciana.

Alexandre! Enhorabona, perquè la teva tasca diària, en un ambient que no sembla propici, però que tu estimes, perquè és el teu poble, reïx en resultats òptims i en fruits de maduresa.

M. C.

rosa dels VENTS

D'ANDORRA

Andorra, ¿qui no coneix aquest petit Principat enclavat al bell mig del nostre Pirineu? Molta gent va a Andorra; les senyores, especialment, a comprar, a girar i regirar les botigues, que des de Sant Julià fins Les Escaldes s'arrengleren sense quasi solució de continuïtat; altres a esquiar al Pas de la Casa o bé a Soldeu, altres, com jo mateix, a deixar-me penetrar per aquest muntanyenc païssatge, grandios i sever, blanc i verd, de neus esclatants i de rius i rierols que canten; de gent que sap combinar la modernitat del turisme i del comerç actuals amb les lleis i els usos passats de pares a fills; de gent que estima les seves llibertats i la llibertat amb majúscula; que estima les seves altíssimes muntanyes, el terror on han vist la llum, i la llengua; aquesta nostra dissortada llengua que allà, entre boscs d'avets, llacs i muntanyes, deixa de ser un «dialecto» per esdevenir la llengua oficial d'un poble; un petit poble que, estimat-se a si mateix, es fa gran als nostres ulls, perquè per a projectar-se cap al futur cal poder recolzar-se en el passat, en allò que el passat té de bo, és clar, i saber abandonar, a temps, aquelles coses que ens podrien ser un impediment per aquesta projecció.

En els anuncis, en els noms dels comerços i dels carrers, per tot —i per vergonya un quasi ho trobar— els ulls topaven amb la nostra llengua, amb paraules que ja no estam avesats a veure quasi mai desterrades per unes altres, tan respectables com les nostres,

és ver, però que no són les nostres...

Vaig passar a Andorra el Nadal i el Cap d'Any; a l'església també la nostra llengua triomfava i despertava batecs adormits en els nostres cors; aquelles paraules ens penetraven més perquè el que ens deien ens ho deien amb la llengua que havíem mamat ja al néixer i pensava...

Pensava que l'Església (ara amb majúscula) i en el seu Concili Vaticà II, per tal d'acostar-se més a nosaltres, de fer-nos més entenedor el missatge del Crist, havia decidit abandonar la seva llengua oficial, aquell llatí turment de monjes i de beates, canviant-lo per les llengües vernacles que son les úniques vàlides per a expressar els nostres sentiments.

Pensava que, a vegades, i un no pot dir si per error o bé a consciència, es desvirtua l'esperit de les coses o que, si s'hi posen, no es fa tal com s'hauria de fer segons la intenció que les ha dictades.

Pensava que allà on el Concili diu «llengües vernacles» alguns, potser per miopia, han llegit «llengües oficials» i això em feia sentir una santa enveja dels bons catòlics andorrans per als quals la llengua oficial i la llengua vernacle són una mateixa cosa.

A Andorra, per sort dels andorrans, no hi ha hagut possibilitat d'error, ningú no ha pogut llegir llengua oficial on deia llengua vernacle perquè ambdues són una mateixa cosa.

Josep M.ª Palau i Camps

DE VALENCIA

Ja han passat les festes de Nadal. Tot reemprèn el seu ritme, però d'aquests dies ens queden uns records que ens permeten començar aquest any 1970 amb certes esperances. Aquests dos fets que us vull contar no tenen, en el fons, excessiva importància, mes dona-

des les circumstàncies del País Valencià adquireixen un relleu major del que els hauríem d'atorgar. Vet ací quins són:

El primer fou l'actuació de Raimon, durant una setmana, a «Studio». Segons conten llengües més o manco malpensades, Raimon tenia prohibida l'actuació a València, però el fet que us notificam sembla rompre en certa manera la unànime creença. De fet, des del maig del 1968, quan actuà a la Facultat de Dret, no recordam altra actuació del cantant de Xàtiva. No pretenguem cercar significacions a aquesta setmana de Raimon a «Studio»; prest pujaríem a consideracions probablement equivocades, però tenim almanco la satisfacció d'haver-lo pogut escoltar a la seva terra.

I de Xàtiva ve la segona notícia. Durant aquestes festes, monsenyor García Lahiguera, arquebisbe de València, hi ha predicat un sermó en valencià. Com ja he dit, aquesta notícia no hauria de tenir massa importància, per tal com els sermons en la nostra llengua no haurien d'ésser excepcions en les esglésies valencianes, però en aquest fet voldríem veure una necessària obertura en aquest sentit, donada la significació del sermonejador, cap de l'església valentina, i de terres foranes. Seria ben bé hora que la nostra llengua sonàs sota les voltes de les esglésies del nostre País.

Aquestes notícies no haurien de tenir tant de relleu, ja ho he dit, però és el que tenim, i sobre elles hem de bastir una mica les nostres esperances.

Amb el nou any hi ha hagut canvi de Facultats: la de Ciències Econòmiques ha passat a l'edifici de la Universitat vella, mentre que la de Filosofia i Lletres estrena el seu edifici nou, encara no ben acabat; ço que porta greus problemes als seus alumnes, per imprevisió i descurança de l'administració. La Facultat, tan nova que encara no està acabada, ja no serveix.

De València...

Relacionada amb Mallorca tenim l'arribada del llibre de «Raixa», **Joc de tres**, d'Alexandre Ballester, que obté en les nostres llibreries «3 i 4» i «Concret» una venda prou important.

El Torrer

DE BARCELONA

LA CULTURA CATALANA I ELS PREMIS LITERARIS

Quan un es planteja el tema dels premis literaris —els de la cultura catalana i els de tot arreu— no sap per on començar. Perquè n'arriben a sortir tants de defectes, brutoretetes, grolleries, colps baixos, mitjos, alts i de tot color, que l'observador no sap si contribuir, dient la seva, a apedassar-los o, en un intent de redemptorisme, advocar per unes solucions més o menys conservadores...

Cerquem justificacions per a la Cultura Catalana: orfe de mitjans de propagació normal o de l'ensenyament oficial a les escoles, es troba que organitzant premis literaris aconsegueix un ressò dins l'àrea lingüística catalana i, així i tot —com més envant veurem—, amb clares limitacions. Magnífic. Més val això que res, diran. Però no tot pot sortir bé en aquest món de llàgrimes, ni prop fer-hi... Bé, ja ho tenim: la Cultura Catalana anuncia oficialment els seus premis.

Som-hi. Nit de Santa Llúcia. Esplendor al Ritz. Nervis. Somriures dels Jurats davant les preguntes dels periodistes que demanen els noms dels possibles guanyadors. Gent mudada. Brindis per aquí,

D'EIVISSA

Antoni Costa Ramon i els seus estudis històrics

El nom del carrer de Mar deu ser molt antic. És el que encara es dona al carrer que avui es diu oficialment del bisbe Cardona, a la Marina. Aquest barri de la ciutat d'Eivissa era molt reduït, ben diferent d'ara, a la primera meitat del segle XVI, quan fins i tot sofrí demolicions per raons estratègiques. Era un terreny baix, amb una suau protuberància que aguantà algunes de les primeres construccions. Ho veim bé en un dels plànols que descobrí el nostre amic Antoni Costa Ramon, recentment traspassat, i que publicà al seu gran llibre LA TRIPLE MURALLA DE LA IBIZA ARABE. El carrer o camí de Mar sortia dels volts d'una de les portes principals d'aquelles velles murades que anaren resistint, amb reparacions, reforços, reformes i afegits, fins a les monumentals murades del Cinc-cents. La porta anomenada Maggior, al dibuix italià, era al fons de l'actual plaça de Vila o de Lluís Tur, i el camí que duia al mar en baixava, vorejava el bony rocós al mig del pla de la Marina, deixava a l'esquerra els corrali i l'hort «dels Peïraires» i les cases de la Crèu, i arribava a la riba per entre aquestes cases i la vella drassana de què ja es parla en temps de Jaume II de Mallorca. Les cases de la Penya ja tenien una base més alta i sòlida, però no hem d'imaginar aquells barris fora murs amb la densitat de població actual, de la qual estaven molt lluny. És sobretot al segle XVIII que creix la població dels barris mariners; l'any 1746 tenien 1.700 habitants, més que tota la ciutat (vila i marina) l'any 1669. Bé és cert que el 1652 havien mort d'una terrible pesta 523 persones dins la vila murallada i 70 al raval. Els cors, el comerç, la pesca són cada vegada més importants al segle XVIII; hi ha aleshores una forta construcció naval i el mur de l'Estacada tanca, per on avui hi ha el carrer de Montgrí, aquella part baixa de la població. Precisament Antoni Costa —un record i un homenatge al qual volen ser aquestes línies— titulà un dels seus primers treballs CONSTRUCCION NAVAL IBICENCA, amb dades que arranquen de 1765 i arriben a mitjan segle passat. A aquesta sèrie d'articles se n'ajuntaren d'altres, també publicats a la revista IBIZA, com els formats per les notes de LA MARINA IBICENCA i els titulats LA SANTA HERMANDAD DEL SE-

D'Eivissa...

NOR SAN TELMO, APRESAMIENTO DE UNA SAETIA GENOVESA, LA MARINA IBICENCA EN 1787 Y 1857 i LOS LIMITES DE LOS CUARTONES DE LA ISLA EN 1791. Demolida l'Estacada, ja dins la segona meitat del XIX, sorgí una primera eixampla de la Marina, el Poble Nou, en un dels carrers del qual nasqué Antoni Costa l'any 1911.

Ultimament havia publicat uns APUNTES SOBRE LOS APELLIDOS EN LAS ISLAS PITIUSAS i s'havia dedicat a estudiar els successius eixamplaments de la ciutat d'Eivissa i l'extensió del seu port als temps antics. Aquests treballs, segurament inacabats, romanen inèdits, però l'arqueòleg italià Ferruccio Barreca pogué consultar el nostre investigador a l'elaboració de les hipòtesis sobre l'estructura de la ciutat i la situació del port a l'època púnica. El port interior cartaginès és possible que es trobàs al lloc de l'actual mercat, entre les elevacions de la Penya i la que limita l'esmentat carrer de Mar. Antoni Costa també preparava, a més de la publicació de les seves nombroses fitxes bibliogràfiques eivissenques, un estudi extens sobre les actuals murades; però la seva obra principal, venturosament publicada, és la que tracta de les murades anteriors, el títol de la qual ja hem citat. LA TRIPLE MURALLA DE LA IBIZA ARABE és l'aportació més important a la nostra història, després dels treballs de l'època més fructífera de Macabich.

El llibre també fa referència a la Penya o Puig de Santa Llúcia, a la Marina, a les esglésies que quedaven fora de les murades (on estava situada la del Socors?, quan fou construïda la de Sant Elm?), als molinars veïns; no es limita, doncs, a estudiar el Castell, l'Almudaina i les tres closes de murs de què ja s'escriu al segle XII, amb motiu de l'expedició pisano-catalana a Eivissa i Mallorca. Costa reuneix les notícies literàries que tenim d'aquesta murada, durant els períodes àrab i cristià, i les afegeix a totes les que es conserven de les fortificacions primitives, des de l'època púnica. Tot això, però, ja es coneixia, per bé que ell ho vegi amb nova llum. La base fonamental del seu treball foren uns documents, fins aleshores inèdits, de l'arxiu de Simancas, principalment dos plànols, preparació per a l'obra de Calvi, l'enginyer que projectà les murades renaixentistes. En un d'aquests plànols, el Ritratto grande della fortezza de Iviça, veim, com diu Costa, «les antigues murades dibuixades en alçat, brindant-nos una visió meravellosa del que era la nostra ciutat a mitjan segle XVI... des dels quatre punts cardinals»; el segon plànol, Traça de Iviça, representa, amb més exactitud la fortificació en planta. Diferents llegendes acompanyen els dibuixos.

Aquells documents de Simancas foren el punt de partida d'un intel·ligent, llarg, meticulós i pacient treball d'investigació. Antoni Costa, bon coneixedor de la història eivissenca, medità sobre un nombre considerable de dades ja conegudes, observà detingudament els indrets i construccions que li interessaven, prengué mides, localitzà damunt

brindis per allà. Estretes de mans. Presentacions. Afectacions. Colpets a l'esquena. Efusions. I darre-ra l'orella la mosca de les manifestacions de qualquns dels components dels Jurats a la Premsa. Per exemple, Aurora Bertrana, parlant del Premi «Víctor Català», havia dit, més o menys, que les obres presentades no eren gaire extraordinàries en qualitat, amb molts de tòpics, papallones ensumant flors, prades verdes, postes de sol... I a més, es declarava contrària al Premi. Un altre exemple: Teresa Rovira i Maurici Serrahima, contestant les preguntes sobre el Premi «J. M. Folch i Torres», de llibres per a nins, deien: «Poques obres presentades i de poca qualitat», o «La impressió és més bé decepcionant». I això que es referien tant una com els altres a premis que s'atorgaren.

Bé, la festa segueix i comencen les decepcions: dels sis Premis, tres es queden deserts. Un d'ells és el «Sant Jordi», el més espectacular. Quina desolació! Els diaris tengueren matèria per una sèrie de dies. Me resistesc a posar el comentari perquè, per a mi, se cansarien de llegir-los. Gairebé insults als components dels Jurats. Manifestacions serioses (o amb cara seriosa) del senyor Moix, que es pensava conquerir el «Sant Jordi». Aclaracions per part dels membres dels Jurats. Noves manifestacions del senyor Moix. I, llavors, paraules com: «Injustícia, incapacitat d'autocrítica, grups de pressió, joc d'Editorials», etc., etc. Més tard arriben els esglais i els plors: ai, que la cultureta catalana se'n mor; ai, que ja no hi ha nous escriptors; on anam!, no pot esser!

Es parla de crisi d'Editorials, de crisi del valors literaris en alça i, fins i tot, de crisi de L'Omnium...

Però parlem dels premiats. O millor, d'un dels guardonats: Un mallorquí, de bell nou, aconseguí el premi «Carles Riba» de Poesia. Es tracta d'En Guillem Fullana (a Barcelona és gairebé sempre En Guillem d'Efak). Les contestes que dona a les preguntes

D'Eivissa...

el terreny el traçat de les murades medievals, assenyala totes les restes que en tenim, algunes ben ocultes: torres, murs, portes, etc. Ens aclarí què era Castell i què Almu-daina i on estaven situats els diferents recintes, ens féu saber que al segle XVI encara quedava en peu la segona closa interior i que entre aquesta i la tercera hi havia el raval medieval o Vila d'avall. Ens va ensenyar que les noves murades, que en bona part resseguien i enterraren les antigues, ampliaren molt el recinte per la banda de llevant, i que abans de la seva construcció la Portella s'obria a l'exterior de la vila i l'absis i el campanar de Santa Maria formaven part dels murs de més enfora. El coneixement que tenim, gràcies a Antoni Costa, de com era la ciutat en 1555 ens dona una gran claror sobre tota la història eivissenca de les èpoques medieval i renaixentista.

S'han publicat les dades sobre el moviment, sempre en augment, del port d'Eivissa en 1969. Els passatgers entrats i sortits foren 177.045 (122.273 en 1968). El moviment de mercaderies suposà un total de 328.593 tones, incloent-hi la sal exportada des de la Canal (246.439 tones en 1968). Aquestes xifres expressen prou bé la importància del port i la necessitat de la seva ampliació, necessitat que també s'estén a les carreteres estatals de l'illa, com dèiem a l'article del mes passat, escrit cap al 15 de desembre últim. Després d'aquesta data s'han anunciat projectes importants a la província, amb motiu de la visita del Ministre d'Obres Públiques. En pertocarien a Eivissa, que ja va endarrerida, una bona part.

M. VILLANGÓMEZ LLOBET

De Barcelona...

que li fan els periodistes són per sucari-hi pa. En record una on En Guillem declarava que són els de les Illes els que poden ensenyar català als del Principat (ai, si En Guillem sentís qualche conversa de molts d'estudiants illencs!, se'n faria creus...). El llibre premiat porta aquest títol: **La madona i l'arbre**.

Una dada: enguany no se convocà el premi «Sagarra» de Teatre. Segon sembla, a més d'altres justificacions, no resultava rendable. Si se promocionàs el que dona l'Ajuntament de Palma, podria

arribar a ser —tot i que el Jurat fos competent en l'art escènic— el millor i més prestigiós dels premis teatrals de la cultura catalana.

Passen dies i setmanes, i un altre premi ocupa grans titulars. Es tracta del «Nadal» i del seu nou germà el «Josep Pla», aquest segon destinat a una obra en català i, a més, molt ben pagat. Si hi va haver eclipsis i esclips, no sortiren als diaris, i tot va anar com una seda. El guanyador fou un altre mallorquí, En Baltasar Porcel (entre parèntesi, trob que no hauria d'haver-s'hi presentat. Diríem

De Barcelona...

que els altres, en això, li eren massa favorables). Dels tres finalistes, dos eren mallorquins, En Gabriel Janer i En Guillem Frontera. Els catalans, fent brometa, diuen que si els mallorquins guanyen tants de premis (no pos la llista dels illencs premiats aquí perquè tenc por de deixar-me'n qualcun), és degut al fet que no tenen gaire feina, i, és clar, es dediquen a fer ensaimades i a escriure... Don Santiago Russinyol ens va posar un bon barret...

Bé, seguim amb el «Josep Pla». El «sabelotodo» —s'ha de dir en castellà— de la TV va ignorar que aquest premi se donàs. Mentre feia un reportatge dedicat al «Nadal», l'altre no era ni tant sols anomenat. Però, qui paga la TV? M'imagín que els sis milions que parlen català són contribuents... Em va semblar molt bé que el mateix Porcel, des de «LA VANGUARDIA», tregués el tema. Ja que dissortadament hi ha tantes persones abocades tot el sant dia davant la televisió, al menys se li pot demanar a aquesta arma «informativa» que no faci parts i quarts.

*

La bolla segueix i seguirà girant. Quan llegeixin aquest comentari ja s'hauran concedits altres premis que, en certa manera, arxivaran els anteriors. Noves promeses, nous títols, qualche escàndol, etc.

Definitivament, no és l'escriptor català el que està malalt. Ells segueixen, escriuen, i —si tot va bé— publiquen. Però, ¿llegeixen, els que parlen català, els seus llibres? ¿Es tradueixen aquests autors per a que una altra gent pugui conèixer la nostra problemàtica? ¿No està, malgrat el seu esforç, l'escriptor deslligat del seu poble? Tot el que amaguen aquests interrogants, entre altres, són els símptomes de la malaltia de la nostra cultura.

F. P. B.

DE MALLORCA

Una conferència del P. Miquel Batllori

Dijous dia 22 de gener, a l'aula magna de l'Estudi General Lul·lià de Mallorca, va donar una conferència el P. Miquel Batllori, de la Reial Acadèmia de la Història, sobre L'humanisme a la Corona catalano-aragonesa des del punt de vista del Renaixement. Va fer la presentació del conferenciant el Vice-rector de l'Estudi General, senyor Joan Pons i Marquès, arxiver jubilat del Regne de Mallorca. L'assistència de públic fou nombrosa i selecta, formada en gran part per intel·lectuals i estudiants universitaris que van seguir amb gran interès l'erudita dissertació, impossible de resumir per la seva densitat i riquesa de contingut, del qual només podem donar algunes notes succintes:

Estableix la diferència entre Humanisme i Renaixement. L'humanisme atany primordialment a les lletres; el Renaixement afecta la mentalitat i el concepte polític; és una actitud davant l'home i davant la vida política.

Kemperer ha dit que Espanya és un país sense Renaixement. Aquesta afirmació és equivocada, puix que les terres catalano-aragoneses han tingut un autèntic Renaixement.

La data del nostre Renaixement és molt primerenca. A Castella culmina amb Nebrija, en una època en què ja comença la decadència del Renaixement catalano-aragonès, que, en el cas de Bernat Metge (finals del segle XIV), es presenta molt matiner.

Important problemàtica humanística: la immortalitat de l'home. L'edat mitjana no se l'havia proposada, perquè era una edat

de fe profunda. Amb el Renaixement, el filòsof laic es planteja per primera vegada a Espanya el problema de la transcendència de l'home.

L'humanisme català és l'únic d'Europa que és abans hel·lenista que llatí. Raons històriques d'aquest fet: la dominació catalana a Grècia, amb el consegüent contacte cultural. Juan Fernández de Heredia, gran Mestre de l'Hospital, tenia un cercle d'escriptors bizantins i un descriptors catalans. Però ja en el segle XIII molts grans Mestres de Rodes eren aragonesos o catalans. Hi havia, doncs, una xarxa d'interessos mercantils i culturals. La traducció de Plutarc és una traducció d'una versió catalana a l'aragonès.

L'humanisme no és una ruptura total amb la cultura de l'edat mitjana, com suposava Burckhardt. Els autors dels segles XIV i XV s'interessen sobretot per la cosa pública —la res-pública dels llatins—; els castellans del segle XVI donen més importància al prínceps. Francesc Eximenis, català resident a València, escriu el seu tractat Regimient de la cosa pública enfocat d'una manera fonamentalment distinta de la literatura política enaltidora de la figura del príncep. Un il·lustre professor italià, quan hagué conegut l'obra d'Eximenis, va dir al P. Batllori: «Per a trobar un pensador polític tan madur com Eximenis, els italians han d'esperar un segle i arribar fins a Maquiavel».

Hi ha el problema de la denominació de l'idioma. Fra Antoni Canals adopta la de llengua va-

lenciana, no perquè aquesta sigui diferent de la catalana, sinó perquè era la llengua d'un regne —el de València—: és la idea d'una llengua com a expressió d'una entitat política. En el segle XVI, Juan de Valdés contribueix a valoritzar el valencià com a millor que el català. El mallorquí Ferran Valentí, traductor de les Paradoxa de Ciceró, anomena la nostra llengua mallorquina. És la vinculació de la llengua a una organització política determinada.

El lullisme, essent tan típicament medieval, té una continuïtat, a través del Renaixement, fins a Leibniz. Ramon Sibiuda, empordanès, en el pròleg del seu Liber naturae seu de homine, pretén rigidament provar les veritats de la fe per raons necessàries.

L'humanisme fa una crítica rigorosa de les fonts. El gran humanista i renaixentista dels estudis històrics és Jerónimo de Zurita: el primer historiador que no escriu una crònica, sinó una història documentada. És el darrer gran humanista aragonès, el darrer representant d'aquell humanisme que s'havia iniciat amb Fernández de Heredia.

Més Notícies...

- El Premi Nacional de Literatura «Narcís Oller» ha estat concedit enguany al mallorquí Llorenç Villalonga, per la seva novel·la **L'hereva de donya Obdúlia**.

Llorenç Villalonga que ja se tenia guanyada i ben guanyada una alta aureola de llum i prestigi per la seva labor com a novel·lista, ha conquistat amb aquest un dels cims més alts de la glòria literària dins Espanya.

- Baltasar Porcel amb la seva novel·la **Difunts sota els ametllers en flor** ha obtingut a Barcelona el famós premi «Josep Pla» dotat amb 200.000 pessetes. Mentres altres dos mallorquins, Gabriel Ja-

De Mallorca...

ner i Guillem Frontera, foren finalistes del mateix Premi.

- El premi de novel·la «Gabriel Maura» de la Ciutat de Palma, ha estat atorgat, en canvi, a una obra castellana, **Un caracol en la cocina**, de Antonio Molina. Un premi que de feia anys es venia concedint a autors mallorquins, com Miquel Pons, Gabriel Janer, Guillem Frontera...

- Bartomeu Fiol ha estat guardonat amb el Premi de poesia «Joan Alcover» pel seu llibre **Camp**

Redó. I Bartomeu Pons, amb el Premi especial de investigació pel seu treball **El factor humano de desarrollo económico de las Islas Baleares como elemento básico de su planificación.**

- Lluís Ripoll, amb motiu de la reedició en facsímil del setmanari L'IGNORANCIA, ha donat diverses conferències per ciutats i viles de Mallorca. Darrerament n'ha donada una a Palma, el 21 de gener darrer.

- **L'ull de vidre** inaugurarà el 17 de gener les seves activitats de Llibres, Papereria, Discos, i Galeria

d'Art i Artesania, amb l'exposició del Grup Tarot (litografies, lino-gravats, dibuixos i gravats). Frederic Suau figura a la direcció de la Casa.

- Don Andreu Ferrer i Ginard donà una conferència a Sa Pobla, amb motiu de les passades festes de Sant Antoni, sobre temes de folklore mallorquí. Una conferència ben celebrada i ben aplaudida.

- L'acte va tenir lloc el dia 9 de gener a la sala d'actes de la Caixa de Pensions; el tema, **Sa Pobla a l'avançada del folklore mallorquí;** i el presentador, Mn. Bartomeu Guasp.

Bar restaurant de Lluc i Hostal de la Font Coberta

Dos llocs pulcres i econòmics al servei dels pelegrins.

Cuina especial espanyola i francesa.

Salons esplèndids on hi són servits amb

PULCRITUD I ECONOMIA TOTA CLASSE DE DINARS, BERENARS, REFRESCS, etc.

També s'hi preparen, si ho demanen, dinars per a EXCURSIONS, berenades, etc.

En un i altre lloc, servei de BAR - Serveis especials per a Noces i Comunion.

NOTA.-Per a grans banquets de noccs, comunions, reunions, etc., convé avisar amb 48 hores d'anticipació.

RESTAURANT DE LLUC - Tel. 9

Servei de comunicació amb el Santuari de Lluc

PALMA - LLUC
(Autocar directe)

Sortida a les 17; arribada a les 18'45 (dies feners)
Sortida a les 15; arribada a les 16'45 (dies festius)

LLUC - PALMA
(Autocar directe)

Sortida a les 8'20; arribada a les 10 (dies feners)
Sortida a les 13; arribada a les 14'30 (dies festius)

PALMA - LLUC
(Tren i autocar)

Els trens de Palma-Inca de les 9 i de les 15, enllacen amb els autocars d'Inca-Lluc.

LLUC - INCA

INCA - LLUC

Sortida a les 8'20; arribada a les 9'10
Sortida a les 17; arribada a les 17'50

Sortida a les 10; arribada a les 10'50
Sortida a les 17; arribada a les 18'50

HISTÒRIES D'ES JAI DE SA BARRAQUETA

En aquell temps en què

hi havia un rei
que parava faves
i li queien ses baves
dins un ribell,

hi havia també un homonet vell, molt vell i garrut, que li deien **Es Jai de sa barraqueta**.

Diuen males llengos, i ses mares blaies per fer por an els infants, que era un home malsofrit i rabiós, però no ho cregueu. Mirau si és mentida, que quan va arribar al cel la primera vegada, tot d'una se'n va anar a fer una xicotina an el bon Jesús, i se va asseure es més descansat del món. Allà començà a contar rondalles i coverbos dels més granats, i ja ho crec al punt tots els sants feien es fetge de rialles. Sant Pere, indignat, l'hagué de treure defora perquè tot ho havia desbaratat i no hi havia qui s'hi entengués.

Amb la **Mort** no eren gens amics, des d'una vegada que la va tenir dalt d'una parera fins que s'hi va avorrrir. De llavors ençà la **Mort** no va de peres.

Amb **En Banyeta Verda** així mateix se saludaven. Però un dia en què jugant a cartes es jai li va guanyar dues ànimes —sa d'un taverner i sa d'un contrabandista—, el dimoni va tenir la mala idea de capficar-lo devall s'aigo d'un torrent per dur-lo-se'n cap a l'infern. Polissardo es **jai**, li afinà sa tela, i per això el me aficà dins un sarró i el dugué a ca's ferrer perquè li donassin una calda soberana damunt s'encreuia. No ho volgueu sebre si el dimoni en veure es **jai** ja li ha tocat soletes.

Avui es Jai de sa barraqueta, que ve i va, i surt del cel quan vol, vé a contar-nos històries d'en temps passat.

* * *

—Jo som es **Jai de sa barraqueta**. Fa molts d'anys que redol pel món. Tenc es cap escalabrat de trencs i ferides, sa cara ruada, ses ceies cremades i he perdut ses dents. De vegades ses barres me prenen es trot i no les puc aturar. Sense voler, es nas va créixer una miqueta massa i s'ha entorsillat com un ganxo de collir figues. Però, per favor, deixau-lo estar. Fa molts de querns d'anys... i sempre en el mirai m'he vist així

En temps primer anava pel món tris-tras, tris-trena, amb ses comes damunt es coll i unes bones cantades; més envant, ja un poc pansit, anava camina caminaràs, camina caminaràs i sense verbes, i finalment ara sols tira-tira, daxo-daxo i peu rossec anam passant. Vos puc dir que he trescat per tot arreu de llevant fins a ponent, de mitjorn fins a tramuntana, per timbes i muntanyes, per viles i ciutats. Començ a estar cansat... He conegut el rei **Turumbello** menjant cireres, sa **jaia Bigalot** quan era polleta i l'**amo de Son Sales, Son Saletes i Son Salí**... Vos assegur per cosa certa que n'he vistes aluf de tota casta, de tot tamany i de tot color: de verdes, madures i secaiones; de dolces, salades i per salar; de blaves i morades, de granades i grenyals. N'hi ha, fillets, que posen es pèl de punta o fan pell de gallina, i n'hi ha d'altres que fan esbutzar o fan plorar.

Van aquí ses històries des Jai de sa barraqueta:

I

Canten papers i menten barbes que hi havia una colla d'almugàvars de Segorp que posaven devers el porxo de Sant Nicolau de Porto Pí. Era gent molt brava i forta, avesada a la guerra i a la fam.

Arribat el dissabte de Nadal, se trobaren que hi havia poc recapte a la perxa i no es queia gens bé, en una festa tan gran, passar la diada barres tibes, fent oïssos i badalls.

—¡Déu del cel, quines pascos, sense torrons ni freixura, ni costelles ni vi blanc!

Els més joves no hi podien consentir i pensaren anar-se'n devers Na Burguesa per veure si trobarien qualque mica de bestiar aperduat. Enfilen la costera i venga siulos i pedrades i corregudes per amunt i per avall. Un hora abans de pondre-se es sol ja tenien quatre moltons rabiosos, que eren de sa pell del dimoni i descomunals. Tornaren cap a Porto Pí i allà damunt una banqueta els feren colar sa sang. Escorxats i oberts en canal els penjaren ben estesos baix el porxo i, més contents que un pasco, es posen a jugar.

Ell per desgràcia, un dels **companyons** de Segorp, que tenia es genit curt, començà a perdre i a perdre, i tant s'hi va enfadar, que ho va perdre tot. ¡Mare de Déu, quina ràbia

duia dins el cos aquell pobre home! Enfurit, s'aixeca de la rotlada, pren un quart de moltó i li afica l'ast fins al cap d'avall.

Era costum de catalans, que la vespre de Nadal tothom dejunava comunament i no menjava fins a la nit. Per això els almugàvars més vells havien anat a comprar cols, peix i fruita per sopar. Quan tornaren a la posada i afinen, aprop del foc on ells havien de menjar, el quart de moltó aficat a l'ast, es meravellaren ferm i, esquivant-se començaren a preguntar:

—¿Qui és el barrut que aquest quart de moltó ha posat al foc?

Amb molt males retranques contestà el desgraciat:

—Jo.

—¿Per què, company, feis això?

—Per ço com jo vull anit menjar carn, a burla i a befa de la festa de demà.

El reprengueren molt fortament els bons companys, més cregueren que si bé ho deia, no ho faria. I així prepararen el sopar i es posaren a la taula.

El dissortat jugador, amb cara de dimoni, pegà grapada a un torcaboques i se'n va a seure a l'atra banda del fogar. Tots els companys començaren a riure i a xufiar creguent que los ho feia per escarn. Però, no.

Una volta ells llescaren pa, el mal almugàvar pren el quarter de moltó, el se posa davant, talla de la carn i diu:

—Jo vull menjar d'aquesta carn, a des-honor de la festa que anit és i demà serà.

I al primer bocí que es posa a la boca, venc-li en visió un home tan gran, que tocava del cap a la traginada del porxo, i li donà amb la mà plena de cendra una tal galtada, que l'almugàvar caigué per terra i començà a cridar:

—Santa Maria, val! Santa Maria, val!

Aixís en terra quedà com a mort, tot des-poderat de sos membres i amb la vista perduda. Ben retgirats els companys, l'aixecaren com pogueren i l'extingueren damunt una flassada. Allà estigué com a mort fins a mitja nit.

Quan el gall, damunt les dotze, cantà per primera vegada, ell recobrà la paraula i com podia demanava que cridassen un prevere. Amb quatre gambades el clergue de Sant Ni-

colau acudí al porxo i ell se confessà molt devotament.

Al matí de Nadal, amb prec i súplices d'ell, el dugueren a l'església de Madona Santa Maria de Mallorca, i posat davant l'altar, tothom l'anava a veure. Estava tan dèbil que no es podia moure ni ajudar-se de cap membre i havia perdut completament la vista. Plorava i pregava a les gents que demanassin a Déu per ell i manifestava sos pecats i defalliments amb gran dolor i contrició. Homo i dona que el veien, n'havien gran pietat.

El prelat d'aquella església, que era la Seu, ordenà que tots els dies se digués la Salve Regina, fins que aquell homo fos mort o curat.

I què vos diré? Això durà fins el dia dels Sants Reis, que la Seu estava plena de poble. Després que el predicador hagué acabat el sermó, pregà a tots que demanassin a Madona Santa Maria que el seu Fill mostràs sos miracles sobre aquell pecador, i que estiguessen agenollats durant la Salve Regina que cantarien els clergues. I així com fou entonada la Salve, l'almugàvar pegà un gran crit i tots quants membres tenia li sortiren de lloc. Sis capellans l'hagueren d'aguantar. Mes al final de la Salve els ossos d'aquell desgraciat feren un cruixit i a la vista de tothom recobrà la vista i els membres li tornaren a son lloc condrets i bons.

Si no creis, demanau-ho an'En Ramon Muntaner, que ho escrigué a la Crònica Catalana.

Taller Mecànic

FILLS DE JACINT SOBERATS

Venda de Motors i Bombes

Guarch

Major, 45 - Tel. 85 - SA POBLA

SEGUROS QUE PRACTICA

VIDA, ROBO, GANADO,
INCENDIOS, CRISTALES,
COSECHAS, PEDRISCO,
INDIVIDUAL, ENFERMEDAD,
TRANSPORTES
(Aéreos, marítimos y terrestres),
CINEMATOGRAFIA,
RESPONSABILIDAD CIVIL,
PERDIDA DE BENEFICIOS Y
COMBINADO DE INCENDIO
Y ROBO

Sucursales, Delegaciones o Agencias
en todas las poblaciones de España

Dirección General: Vía Roma, 45

Teléfono 212803 (seis líneas)

PALMA DE MALLORCA

Una Col·lecció

per als creients d'avui:

QÜESTIONS DE VIDA CRISTIANA

publicada

per l'Abadia de Montserrat

Preus de subscripció:

5 volums anuals: 200 pessetes

Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat us ofereixen

DOCUMENTS D'ESGLÉSIA

QUADERNS QUINZENALS
PER A PENSAR I SENTIR
AMB L'ESGLÉSIA
DEL POSTCONCILI

Per primera vegada, tota la documentació d'interés eclesial és publicada en la nostra llengua d'una manera sistemàtica i periòdica.

DOCUMENTS D'ESGLÉSIA us farà arribar amb tota seguretat i garantia les encíclicques, missatges, discursos, al·locucions i homilies del Papa, les instruccions dels Organismes postconciliars, els decrets de les Congregacions romanes, i, encara, una selecció d'altres textos interessants, oficials o oficiosos, tals com pastorals de bisbes, comunicats de les conferències episcopals, conclusions de congressos, declaracions d'altres jerarquies eclesiàstiques, articles de teòlegs eminents, etc.

32 p. de text útil, 17 x 24 cm.

Subscripció anual (22 números): 275 ptes.

Subscripció semestral: 150 ptes.

(estranger: 325 i 200)

Els subscriptors rebran sense cap recàrrec els números extraordinaris.

Adreçau les vostres subscripcions a

DOCUMENTS D'ESGLÉSIA - MONTSERRAT (Barcelona)

UNA REVISTA PER A SACERDOTS I LAICS
QUE NOMÉS TENEN TEMPS DE LLEGIR-NE UNA